

حاکم عدالت

هفته نامه
سراسری

• یکشنبه ۲۳ مهرماه ۱۴۰۲
• سال چهارم • شماره ۱۵۴
• قیمت ۱۰۰۰۰ تومان

رئیس قضا :

سازمان بازرسی تحقق عدالت اجتماعی را در اولویت قرار دهد

صفحه ۲

رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه تاکید کرد

هدف تامین و تربیت کارشناسان مجرب و متعهد است

محاکم برخی از استان‌ها از کارشناسان رسمی استان‌های
همجوار خود استفاده می‌کنند

رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه گفت: در استان‌هایی که با کمبود کارشناس رسمی مواجه هستند، محاکم مجبور می‌شوند از استان‌های همجوار درخواست کارشناس کنند. آزمون کارشناس رسمی مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه در حالی آبان‌ماه امسال برگزار خواهد شد که کشور در برخی از رشته‌های کارشناسی با کمبود کارشناس مواجه است. حسن عبدلیان پور، رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه در این باره این‌گونه اظهار داشت که به‌زودی مشکل کمبود کارشناسان رسمی رفع خواهد شد.

صفحه ۳

محسنی اژه‌ای:

سازمان بازرسی تحقق عدالت اجتماعی را در اولویت قرار دهد

تاکید کنم که آمارهای ارائه شده از سازمان بازرسی و سایر دستگاه‌های نظارتی باید متقن و دقیق و غیرقابل خدشه باشند؛ ارائه آمار مغلوپ برای همه دستگاه‌ها و بخش‌ها، عیب و ناپسند است اما برای قوه قضاییه و دستگاه نظارتی آن یعنی سازمان بازرسی عیب‌تر و ناپسندتر است.

رئیس قوه قضاییه در ادامه این نشست بیان داشت: با توجه به مسئولیت‌های مهم و متنوعی که برعهده سازمان بازرسی است و همچنین با توجه به عده و عده این سازمان، ضرورت اولویت‌بندی امور در سازمان بازرسی به شدت احساس می‌شود؛ بر همین مبنا باید امور و تکالیف خود را اولویت‌بندی کنید و در عین اینکه از ایفای تمامی تکالیف‌تان چشم‌پوشی نمی‌کنید، به امور ناظر بر سلامت جسمی و روحی مردم، امور مرتبط با امنیت شهروندان، امور ناظر بر افشاری که به هر دلیلی خود نمی‌توانند از حقوقشان به درستی دفاع کنند، توجه و اهتمام ویژه داشته باشید.

محسنی اژه‌ای اظهار داشت: سازمان بازرسی، امر تحقق عدالت اجتماعی را نیز در زمره اولویت‌های کاری خود قرار دهد؛ تحقق عدالت صرفاً منحصر به صدور احکام عادلانه در محاکم نیست بلکه عدالت باید امری ساری و جاری در همه شئون و ساحت‌ها باشد؛ چنانچه عدالت در جامعه گسترش نیابد ممکن است به تبع آن، ناهنجاری‌هایی اجتماعی ایجاد شوند؛ لذا در امر تحقق و گسترش عدالت در قانونگذاری، سیاستگذاری، ساختار، توزیع و قس‌علیهذا باید اقدامات مجدانه بیشتری را در دستور کار قرار دهیم.

رئیس قوه قضاییه تصریح کرد: سازمان بازرسی به عنوان یکی از اعضای شورای دستگاه‌های نظارتی، نهایت همکاری و هم‌افزایی را در این شورا با سایر دستگاه‌های نظارتی اعمال کند و از آسیب‌شناسی روندها و فرآیندهای نظارتی در خود این شورا غفلت نورد؛ گاهی ممکن است یک رویه نظارتی مورد انتقاد جامعه باشد؛ این امر باید در شورای دستگاه‌های نظارتی مورد بررسی قرار گیرد و چنانچه آن نقد وارد است در جهت اصلاح گام برداشته شود و چنانچه نقد مزبور وارد نیست، شفاف‌سازی و تبیین لازم برای مردم صورت گیرد.

محسنی اژه‌ای گفت: مسئولان و مدیران سازمان بازرسی علاوه بر نظارت‌های نهادینه و ساختارمند خود، بصورت موردی نیز نظارت‌ها و بازرسی‌هایی را اعمال کنند؛ این امر در شناسایی آسیب‌ها و نواقص بسیار مؤثر است؛ خود من نیز به این شیوه متوسل می‌شوم و مرتب این نظارت‌های زردمی را نسبت به بخش‌ها و پرونده‌های مختلف اعمال می‌کنم؛ همین اخیراً پرونده‌ای را خواستم و مورد مطالعه قرار دادم؛ برای فرد متهم در این پرونده بلافاصله حکم جلب و حکم بازرسی از منزل و ضبط وسایل الکترونیکی صادر شده بود و قاضی کشیک برای او قرار وثیقه‌ای صادر کرده بود که به سبب عجز از تودیع، به بازداشت متهم این پرونده ختم شده بود؛ اگر چه در ذیل قراره صادره امضایی درج شده بود، اما ذکر نشده بود که آیا متهم این قرار را قبول دارد و یا به آن اعتراض دارد؛ علی‌الاحوال من با ضابط این پرونده تماس گرفتم و به او متذکر شدم که دلیل متقنی ناظر بر انتساب اتهام به این فرد در پرونده موجود نیست؛ همچنین به بازپرس مربوطه نیز متذکر شدم چرا وقتی این فرد از تاریخ ۹ مهر در بازداشت است، در پرونده زمان بازداشت او مورخ ۱۵ مهر درج شده است؛ اینها آسیب‌ها و نواقصی است که با بازرسی‌ها و نظارت‌های موردی و زردمی می‌توان به آنها پی برد و در جهت رفع آنها بصورت مدوّن و سازمان‌یافته اقدام کرد.

رئیس قوه قضاییه در این نشست با اشاره به اهمیت صیانت از مجموعه گفت: شیطان‌صفتان بسیار به دنبال وسوسه و لغزش ما هستند؛ لذا باید نهایت مراقبت را از خود و خانواده خود و مجموعه خود داشته باشیم؛ من معتقدم یک همکار دلسوز و خیرخواه، بهتر و مؤثرتر از بخش‌های حفاظتی می‌تواند از آسیب و لغزش همکارش در مجموعه جلوگیری و پیشگیری کند. لغزش هر کارگزاری در نظام اسلامی ناپسند و مذموم است اما لغزش ما مسئولان قضایی ناپسندتر و مذموم‌تر است.

محسنی اژه‌ای همچنین در بخشی از سخنانش در این نشست با اشاره به عملیات سلحشورانه و پیروزمندانه مقاومت فلسطین علیه دشمن غاصب و سفاک صهیونیستی اظهار کرد: دشمن صهیونیستی از سال ۱۹۴۷ انواع و اقسام جنایت‌ها را علیه مردم مظلوم فلسطین روا داشته و عملیات اخیر مقاومت علیه

تحقق عدالت صرفاً منحصر به صدور احکام عادلانه در محاکم نیست بلکه عدالت باید امری ساری و جاری در همه شئون و ساحت‌ها باشد و چنانچه عدالت در جامعه گسترش نیابد ممکن است به تبع آن، ناهنجاری‌های اجتماعی ایجاد شوند.

با همکاری مرکز رسانه قوه قضاییه، از طرق مختلف و به شیوه‌های هنرمندانه و مدبرانه مبادرت به تدوین و انتشار مکرر دستاوردهای خود کنند تا این دستاوردها به سمع و نظر مردم برسد؛ بسیار برای مردم و جامعه و حتی خود مدیران دستگاه‌ها مفید و سودمند خواهد بود که بدانند برای نمونه این هشدار و تذکر از ناحیه سازمان بازرسی به فلان دستگاه ابلاغ شد و با ترتیب اثر دادن به آن، از وقوع یک خسارت و آسیب جلوگیری به عمل آمد و یا بالعکس با عدم توجه به آن تذکر، پیامدهای نامطلوبی واقع گشت؛ با این کار یک فرهنگ‌سازی جمعی و یک حس احساس مسئولیت تقویت شده در متولیان دستگاه‌ها پدید می‌آید.

محسنی اژه‌ای گفت: سازمان بازرسی در مباحث ناظر بر نظارت‌های مستمر و مداوم خود، قوه قضاییه را نیز در اولویت قرار دهد و نواقص را به ما مسئولان دستگاه قضایی گوشزد کند.

رئیس قوه قضاییه بیان داشت: سازمان بازرسی جلسات و نشست‌های مستمری که با مسئولان وزراتخانه‌ها و دستگاه‌های مختلف برگزار می‌کند را با شیوه‌های مناسب و از طرق مختلف به سمع و نظر مردم برساند تا این ذهنیت در مردم شکل گیرد که کار سازمان مچ‌گیری نیست بلکه رسالت و هدف سازمان، اصلاح امور با جلب هماهنگی و هم‌افزایی وزراتخانه‌ها و دستگاه‌ها در راستای منافع مردم است.

محسنی اژه‌ای در ادامه به اهمیت مقوله بازدیدهای میدانی مدیران اشاره کرد و گفت: رئیس سازمان بازرسی و مدیران این سازمان، بازدیدهای میدانی خود از حوزه‌های کاری و نظارتی‌شان را مستمراً در دستور کار داشته باشند چرا که این بازدیدها دارای اثرات و منافع زیادی می‌باشد؛ همچنین با هماهنگی و همکاری مرکز رسانه، این بازدیدها را با پیوست رسانه‌ای قوی همراه سازید تا برای مردم نیز اطلاع‌رسانی‌های لازم صورت گیرد و آنها از استمرار و پویایی امر نظارت و بازرسی در همه امور آگاه شوند؛ البته توجه داشت که حضور میدانی مدیر در صحنه باید با برنامه و حساب‌شده باشد چرا که حضور بدون برنامه و بدون هدف واجد آن اثرات مطلوب نخواهد بود و چه بسا اثر سوء نیز در پی خواهد داشت.

رئیس قوه قضاییه تصریح کرد: شما مدیران و مسئولان سازمان بازرسی اگر اقدامی اثربخش را در حوزه‌های کاری خودتان با همکاری سایر بخش‌ها و دستگاه‌های نظارتی انجام دادید، از ذکر نام آن دستگاه‌ها نیز بپرهیز و احتراز نکنید و در این مقوله خست به خرج ندهید؛ هدف ما اصلاح امور در راستای منافع مردم است نه خودنمایی؛ چنانچه هر دستگاه نظارتی درخصوص تحقق یک امر مهم، گزارش اختصاصی خود را ارائه دهد آنگاه تجمیع و تطبیق این موارد سخت می‌گردد و چه بسا اشتباهات آماری و محاسبه‌ای پدید می‌آید و در ارائه گزارش به مردم خطا صورت می‌پذیرد، آنگاه ممکن است تلاش‌های ما زیر سؤال برود.

محسنی اژه‌ای گفت: در بحث ناظر بر آمار نیز باید بر این نکته

رئیس قوه قضاییه گفت: تحقق عدالت صرفاً منحصر به صدور احکام عادلانه در محاکم نیست بلکه عدالت باید امری ساری و جاری در همه شئون و ساحت‌ها باشد و چنانچه عدالت در جامعه گسترش نیابد ممکن است به تبع آن، ناهنجاری‌هایی اجتماعی ایجاد شوند.

حجت‌الاسلام والمسلمین محسنی اژه‌ای در جمع مدیران سازمان بازرسی کل کشور به مناسبت اظهار کرد: تاکید من آن است که در این قبیل جلسات بصورت تخصصی و موشکافانه، معایب و نواقص حوزه‌های کاری‌مان مورد بررسی و مذاقه قرار گیرند و از کلی‌گویی اجتناب شود.

رئیس قوه قضاییه با تشریح اصل ۱۵۶ قانون اساسی و بندهای ذیل این اصل، گفت: قوه قضاییه قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت می‌باشد؛ در وهله نخست باید معنا و الزامات این استقلال تعیین و تبیین شود؛ باید مشخص شود که الزامات ناظر بر استقلال دستگاه قضایی برای انجام مسئولیت‌های ذیل اصل ۱۵۶ موجود می‌باشد یا خیر؟ اگر این الزامات موجود نیست، آیا ما مقصریم که برای تعبیه آنها، اقدامات مقتضی را ترتیب ندادیم؟

محسنی اژه‌ای تصریح کرد: برای تحقق برخی از بندهای ذیل اصل ۱۵۶، در خود قانون اساسی سازوکارهایی تعیین شده است؛ فی‌المثل در بحث «نظارت بر حسن اجرای قوانین» که در بند سوم اصل ۱۵۶ درج شده، سازمان بازرسی کل کشور به موجب اصل ۱۷۴ تشکیل شده است؛ اما در خصوص برخی دیگر از بندهای اصل ۱۵۶ از جمله «احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع» متأسفانه هنوز سازوکار جامع و کاملی تعبیه نشده است و ما با قوانین و مصوبات و دستورالعمل‌های پراکنده‌ای در این خصوص مواجه‌ایم؛ این نقیصه باید با اقدامی جامع و مستوفای برطرف شود تا در قبال مقولاتی مهم همچون احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع، امور به نحو احسن و با جامعیت به پیش رود؛ برای نمونه، باید مشخص شود که متولی تعریف و تبیین آزادی‌های مشروع و حمایت از این مقوله کیست؛ یا در بحث احیای حقوق عامه باید سازوکار نهادینه‌ای مستقر شود تا امر صیانت از حقوق عمومی با سازماندهی و هم‌افزایی مطلوبتری به پیش رود و از اقدامات پراکنده در این حوزه جلوگیری به عمل آید.

رئیس قوه قضاییه افزود: یکی از محورهای ذیل اصل ۱۵۶، ناظر بر وظایف و تکالیف قوه قضاییه، عبارت است از «اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین»؛ در این رابطه، بعد از مدت‌ها بحث و فحوص و اختلاف بین مجلس و شورای نگهبان و ارجاع موضوع به مجمع تشخیص، نهایتاً «شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم» بعنوان یک نهاد فرافقوهای زیرنظر رئیس قوه قضاییه تشکیل شد؛ حال سؤال اساسی آن است که آیا شورای مزبور از کارسازی و اثربخشی لازم برخوردار است یا خیر؟ طبق قانون، مصوبات این شورا باید به امضای سران سه قوه برسد و علاوه بر آن، سازوکارهای دیگری نیز بر قانون ناظر بر پیشگیری از وقوع جرم مترتب است؛ اینجا نیز سؤال پیش می‌آید که این سازوکارها و تدابیر آیا برای تحقق امر مهم پیشگیری از وقوع جرم کفایت می‌کنند؟ یک ذهنیتی در برخی از مردم و حتی مسئولان وجود دارد که قوه قضاییه متولی همه تدابیر ناظر بر پیشگیری از وقوع جرم است! آیا این ذهنیت مقرون به صحت و صواب است؟ در زمینه پیشگیری از وقوع جرم نیاز به فرهنگ‌سازی و علاج مشکلات معیشتی و دهها اتخاذ تدبیر دیگر است که این امر هماهنگی و هم‌افزایی همه دستگاه‌های متولی در هر سه قوه را می‌طلبد.

محسنی اژه‌ای در ادامه این نشست بیان داشت: سازمان بازرسی بخصوص در سال‌های اخیر در ایفای مسئولیت‌ها و تکالیف خود، با برنامه‌ریزی، روحیه جهادی، اولویت‌بندی و همکاری با سایر دستگاه‌های نظارتی، توفیقات خوبی را کسب کرده است؛ اما نباید قانع باشد و باید هر چه بیشتر نسبت به ایفای تکالیف خود اهتمام بورزد و جهد به خرج دهد؛ باید در امر خطیر اجرای تکالیف قانونی خود اعم از تکالیف ذیل قانون اساسی و تکالیف مندرج در سیاست‌های کلی، مشکلات و خلاءها را شناسایی و برطرف کنیم.

رئیس قوه قضاییه تصریح کرد: مسئولان سازمان بازرسی

ادامه از صفحه قبل

کند؛ سامانه مذکور، این شکایت را در قالب متن و به صورت خودکار به دستگاه مربوطه ارجاع می‌دهد و تا زمان پاسخگویی و حصول نتیجه، موضوع را به صورت سیستمی و هوشمند پیگیری می‌کند.

خدایان همچنین با اشاره به راهاندازی سامانه قوانین در سازمان بازرسی گفت: همکاران ما در سازمان بازرسی در هر بخشی که فعالیت دارند، می‌توانند با استفاده از این سامانه، قوانین بخش مربوط به خود و تکالیف دستگاه‌ها در آن حوزه را استخراج کرده و پیگیری کنند که تا چه اندازه به این تکالیف عمل شده است. وی در ادامه، با اشاره به آسیب‌شناسی‌های انجام شده از سوی سازمان بازرسی در خصوص علل و عوامل به نتیجه رسیدن بخشی از گزارش‌های سازمان بازرسی و منتهی شدن این گزارشات به صدور قرارهای منع تعقیب و احکام برائت در مراجع قضایی، اظهار کرد: پس از انجام آسیب‌شناسی، مشخص شد که دو عامل «عدم دقت در تشکیل پرونده» و «عدم پیگیری لازم از سوی سازمان بازرسی»، از جمله عوامل مهم به نتیجه رسیدن بخشی از گزارش‌های سازمان بازرسی و منتهی شدن این گزارشات به صدور قرارهای منع تعقیب و احکام برائت در مراجع قضایی هستند؛ ما در سازمان بازرسی برای رفع این دو مشکل، اقدامات مقتضی را طی مدت اخیر انجام دادیم که نتیجه آن کاهش قابل ملاحظه آمار صدور قرارهای منع تعقیب و احکام برائت در پرونده‌های ارجاعی از سوی سازمان بازرسی به دستگاه قضایی بود. رئیس سازمان بازرسی در بخش پایانی صحبت‌های خود از تشکیل یک دبیرخانه دائمی در این سازمان برای پیگیری مستمر دستورات رئیس قوه قضاییه ناظر بر اجرای تکالیف سازمان‌ها و دستگاه‌های مختلف در موضوعات گوناگون خبر داد.

عنوان گلوگاه فساد و سوءجریان معرفی کرد. ما همچنین علل و عوامل ایجاد این گلوگاه‌های فساد را احصاء و راهکارهای رفع آنها را پیشبینی کرده‌ایم و اجرای آنها در دستور کار قرار داده‌ایم به نحوی که انسداد ۱۰۳ گلوگاه فساد طی سال جاری در دستور کار برنامه‌های امسال سازمان بازرسی قرار گرفته است. ضمن اینکه دولت نیز در راستای رفع و انسداد این گلوگاه‌های فساد پای کار آمده است.

خدایان همچنین گفت: حضور همکاران ما در سازمان بازرسی به هنگام انعقاد قراردادهای دستگاه‌های اجرایی و همچنین نظارت از بدو امر بر قراردادهای مزایده‌ها و مناقصه‌ها، از ایجاد بسیاری از مفاسد که در گذشته شاهد آنها بودیم، پیشگیری کرده است.

وی در ادامه، بر ضرورت اجرای کامل قانون ارتقاء سلامت نظام اداری از سوی بخش‌های ذی‌ربط تأکید کرد و گفت: یکی از ظرفیت‌های قانون ارتقاء سلامت نظام اداری، راهکارهایی است که در حوزه ارتقاء شفافیت در آن ذکر شده و آمده که صادرات، واردات، مجوزها، فعالیت‌ها و فرآیندهای انجام امور در تمام دستگاه‌ها باید به صورت شفاف در درگاه‌های الکترونیکی ثبت شوند و در معرض دید مردم و دستگاه‌های نظارتی قرار بگیرند؛ متأسفانه بخش قابل توجهی از دستگاه‌ها هنوز به این تکالیف قانونی عمل نکرده‌اند که رسیدگی و پیگیری این موضوع در دستور کار سازمان بازرسی قرار دارد.

رئیس سازمان بازرسی با اشاره به اجرای ماده ۲۵ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری از سوی این سازمان گفت: ما در سازمان بازرسی، استفاده از نظام نظارت هوشمند در پیگیری شکایات از دستگاه‌ها را در دستور کار قرار داده‌ایم به نحوی که در حال حاضر چنانچه فردی از دستگاهی شکایت داشته باشد می‌تواند با سامانه ۱۳۶ تماس گرفته و شکایت خود را مطرح

آنها که به یک طوفان تبدیل شده عکس‌العملی طبیعی است؛ از خداوند توفیق هر چه بیشتر مقاومت فلسطین را خواستاریم و وظیفه داریم هر چقدر که می‌توانیم به آنها کمک کنیم.

پیش از سخنان رئیس قوه قضاییه، خدایان رئیس سازمان بازرسی کشور با بیان اینکه چنانچه یک دستگاه نظارتی از شأن و منزلت برخوردار نباشد، اقداماتش بازدارنده نخواهد بود، گفت: در دوره تحول و تعالی قضایی، ارتقاء شأن و جایگاه سازمان بازرسی را در دستور کار قرار داده‌ایم.

وی با بیان اینکه سعی ما در سازمان بازرسی این است که هشدارها، پیشنهادات و تذکرات‌مان، از اتقان، استدلال و استناد کافی برخوردار باشد، گفت: اهتمام ما بر آن است که هشدارها، پیشنهادات و تذکرات‌مان قابلیت اجرایی داشته باشند تا با مقاومت دستگاه‌های اجرایی مواجه نشوند.

خدایان تصریح کرد: سازمان بازرسی امروز صرفاً به دنبال شناسایی و پیدا کردن فساد در دستگاه‌های اجرایی نیست بلکه به دنبال کمک به دستگاه‌ها و سازمان‌ها، پیشگیری از وقوع فساد و در مرحله آخر برخورد با مفاسد و سوءجریان است.

رئیس سازمان بازرسی با اشاره به تعامل مثبت این سازمان با دولت، وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی نیز عنوان کرد: ظرف مدت زمان سپری‌شده از سال جاری، جلسات تعاملی مثبت و خوبی را با اکثر وزرای دولت و معاونین آنها برگزار کرده‌ایم و در فضای تعاملی، ضمن استماع نقطه‌نظرات آنها، گزارشات آسیب‌شناسی خود را به اطلاع آنها رسانده‌ایم.

وی در ادامه گفت: سازمان بازرسی در زمینه تحقق مقوله «پیشگیری از وقوع فساد» حدود دو هزار مسئله را شناسایی و پس از سنجش و اولویت‌بندی، ۲۱۳ مورد را از میان آنها به

حجت‌الاسلام والمسلمین حکمت‌علی مظفری،

رئیس دیوان عدالت اداری در ادامه سفر خود به استان قزوین با حضور در شورای اداری این استان، گفت: استان قزوین جزو استان‌هایی است که با همت مدیران دستگاه‌های اجرایی به نسبت سایر استان‌ها دعای کمتری علیه سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی در دیوان عدالت اداری دارد. رئیس دیوان عدالت اداری با اشاره به اینکه ما باید در همه بخش‌ها خصوصاً در بخش‌های اداری کشور یک نظام

قانونمند، سالم، منظم و شفاف ایجاد کنیم، افزود: نظام ما بر خلاف همه نظام‌های سیاسی دنیا، برانگیخته از اراده مردم است و لذا برای مردم است پس مدیران باید مسوولیت پذیر و قانون‌مند باشند. وی افزود: یکی از دغدغه‌هایی که باید به آن پرداخته شود بی‌توجهی بعضی از مدیران به بیت‌المال است، گاهی مدیران در فرجه قانونی لایحه دفاعیه ارسال نمی‌کنند و هیچ دفاعی در مقابل دادخواست مطروحه علیه دستگاه اجرایی به عمل نمی‌آورند و همین امر سبب می‌شود ادله ارائه شده از سوی شاکی بدون هیچگونه جرح و تعدیلی باقی بماند و گاهی رای له این اشخاص و علیه بیت‌المال صادر می‌شود.

حجت‌الاسلام والمسلمین مظفری عدم اطلاع مدیران دستگاه‌های اجرایی از مقررات اداری مربوطه را یکی از علل تشکیل پرونده‌های متعدد در دیوان عدالت اداری دانست و افزود: مدیران دستگاه‌های اجرایی در همین راستا باید از نیروهای توانمند حقوقی و متعهد استفاده کنند و ما هم

رئیس دیوان عدالت اداری:

عدم اطلاع مدیران دستگاه‌های اجرایی از مقررات اداری

یکی از علل تشکیل پرونده در دیوان عدالت است

می‌کند و وقتی وی به تکلیف خود عمل کند هیچ دستگاه نظارتی نمی‌تواند به وی تذکر دهد این قانون‌گذاری دقیقاً به معنی توجه به حقوق شهروندی است. وی در ادامه افزود: در تبصره ۴ ماده ۱۶ قانون جدید دیوان عدالت اداری به همه دستگاه‌های اجرایی تکلیف شده بستری را در سازمان خود فراهم کنند و به درخواست‌های مردم بدو و راساً جواب دهند اگر خواسته قانونی است آن را اجرا کنند و یا بستر آن را فراهم کنند و اگر درخواست قانونی نیست به وی کتباً ابلاغ کنند. حجت‌الاسلام والمسلمین مظفری در پایان با اشاره به اینکه اجرای قانون هم باید به عنوان هدف مورد توجه قرار گیرد و هم مقدمات اجرای قانون را فراهم کنیم، گفت: علی‌رغم اینکه بیش از ۳ ماه از تصویب این قانون گذشته و تذکرهای لازم داده شده، ارشادات لازم صورت گرفته و مکاتبات متعددی با وزارت خانه‌ها و سازمان‌های مختلف صورت گرفته، اما شاهدیم که متأسفانه هنوز در بسیاری از دستگاه‌های اجرایی سازوکارهای مناسبی جهت اجرای این بخش از قانون طراحی نشده است.

آمادگی داریم با بهره‌گیری از قضات دانشمند و با تجربه و حاذق دوره‌های آموزشی عمومی و تخصصی برای مجموعه استان قزوین فراهم آوریم. رئیس دیوان عدالت اداری، گفت: برای اینکه هم مدیران بد مسوولی داشته باشند برای خدمات و دستگاه‌های نظارتی مداخلات بی‌جایی نداشته باشند، قانون‌گذار تبصره ماه ۱۱ قانون را در تغییرات اخیر قانون دیوان عدالت اداری تصویب کرد. آرای موردی و صادره از شعب با وجود شرایطی برای دستگاه‌های اجرایی لازم الاجرا و لازم‌الاتباع است، قانون‌گذار با این مقرر از مدیر شجاع حمایت

رسمی مواجه هستند، محاکم مجبور می‌شوند از استان‌های همجوار درخواست کارشناس کنند که زینده سیستم قضایی نیست که این مشکل همانطور که بیان شد در حال برطرف شدن است. عبدالیان پور با اشاره به برگزاری آزمون کارشناسی رسمی در سال ۱۴۰۰ اظهار کرد: در استان لرستان که کارشناسان رسمی کمتری دارد، موضوع تأمین کارشناسان رسمی محقق شده است و در آینده‌های نزدیک کارشناسان رسمی جدید شروع به کار خواهند کرد.

رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه تأکید کرد

هدف تأمین و تربیت کارشناسان مجرب و متعهد است

محاکم برخی از استان‌ها از کارشناسان رسمی استان‌های همجوار خود استفاده می‌کنند

ارجاع ۳۰۰ پرونده به یک کارشناس رسمی در یک ماه!

عبدالیان پور گفت: متأسفانه در کشور با توزیع عادلانه کارشناس رسمی مواجه نیستیم. وی افزود: برای نمونه استانی مانند استان لرستان فقط ۴۰۰ کارشناس رسمی دارد و در برخی رشته‌های کارشناسی با کمبود کارشناس مواجه هستیم که این نقیصه در حال برطرف شدن است.

رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه ادامه داد: در استان‌هایی که با کمبود کارشناس

رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه گفت: در استان‌هایی که با کمبود کارشناس رسمی مواجه هستند، محاکم مجبور می‌شوند از استان‌های همجوار درخواست کارشناس کنند. آزمون کارشناس رسمی مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه در حالی آبان‌ماه امسال برگزار خواهد شد که کشور در برخی از رشته‌های کارشناسی با کمبود کارشناس مواجه است. حسن عبدالیان پور؛ رئیس مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه در این باره این نوید را داد که به‌زودی مشکل کمبود کارشناسان رسمی رفع خواهد شد.

عبدلیان پور در همایش تخصصی بررسی تکالیف دستگاه‌های حاکمیتی در راستای مصلحت نظام با سلب اعتبار از اسناد عادی:

علمی سازی و نخبه‌سازی هدف اصلی مرکز وکلای کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده است

و ثبتي در کشور برگزار کرده و ماحصل این نشست‌ها را در قالب نظرات مشورتی به مجمع تشخیص مصلحت نظام و سایر نهادهای تصمیم گیر ارسال نموده است. عبدلیان پور بیان کرد: در حال حاضر اگر به اجماع خوبی در بین کارشناسان و تصمیم گیران در باب ضرورت مقابله با مفاسد معاملات غیر رسمی وجود دارد اما همچنان برخی چالش‌ها در خصوص راهکارهای حل این معضل باقی است. از همین رو تصمیم گرفتیم تا با دعوت از عزیزان به بحث و تبادل نظر در باب راهکارهای اجرایی سازی این طرح پرداخته تا آن‌شا... زمینه تصویب و فرمایشات مقام معظم رهبری مصلحت قطعی نظام و مردم هست فراهم گردد.

حسن عبدلیان پور در همایش تخصصی بررسی تکالیف دستگاه‌های حاکمیتی در راستای عمل به مصلحت قطعی نظام در سلب اعتبار از اسناد عادی، اظهار کرد: اکنون این مرکز در عرصه علم حقوق و کارشناسی حرف برای گفتن دارد و تاثیرگذار است.

وی با اشاره به سخنان رهبر انقلاب که معاملات غیر رسمی اموال غیرمنقول گفت: ایشان این معاملات را منشأ فساد دانسته اند و تاکید کردند که باید از اینگونه معاملات سلب اعتبار شود. این مقام قضائی خاطرنشان کرد: با توجه به سخنان رهبری بحث اسناد و اسناد رسمی مهم است و باید این موضوع پیگیری شود و حقوقدانان پای کار بیایند. ما جلساتی را برگزار کردیم و

نتایج آن را اعلام خواهیم کرد البته موضوع مطروحه در مجمع تشخیص در حال بررسی است.

وی گفت: علمی سازی و نخبه سازی و کمک به جریانات تصمیم گیر مثل شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام از حمله اهداف مرکز وکلای قوه قضاییه است.

عبدلیان پور بیان کرد: امروزه یکی از اصلی‌ترین چالش‌هایی که امنیت مالکیت اموال غیرمنقول را به خطر می‌اندازد، اعتبار معاملات عادی است. معاملاتی که صرفاً بر روی یک تکه کاغذ نوشته شده و در پایگاه داده سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ثبت نمی‌گردند، همچنین در این معاملات برخلاف معاملات رسمی، مالک بودن فروشنده و فقدان موانع انتقال مالکیت، از مراجع ذیصلاح استعلام می‌شود، امکان استعلام وجود ندارد. وی افزود: این ویژگی‌های اسناد عادی در کنار ارزشمند بودن ملک در کشور باب کلاهبرداری‌ها را باز کرده و منجر به تهدید مالکیت اموال غیرمنقول اشخاص می‌شود. این امر موجب شده تا علاوه بر شکل گیری چرخه عظیمی از جرائم و تخلفاتی نظیر فروش مال غیر، زمین خواری و انواع دعاوی ملکی میان متعاملین، موجب افزایش سرسام آور پرونده‌های ورودی به دستگاه قضایی شده که این امر موجب اطاله و در ادامه کاهش کیفیت دادرسی گردیده است. متأسفانه در شرایط کنونی شاهد آن هستیم که به راحتی و با استناد به یک قولنامه و چند شاهد سند رسمی صادره توسط حاکمیت توسط دادگاه باطل می‌شود. گفتمانی است که حدود یک سوم از پرونده‌های ورودی به دستگاه قضایی مرتبط با اسناد و معاملات غیر رسمی هستند.

رئیس مرکز وکلای قوه قضاییه بیان کرد: از همین رو طرح «الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیر منقول» با هدف حذف و بی‌اعتبارسازی معاملات غیر رسمی (قولنامه‌ای) در دستور کار کمیسیون قضایی مجلس شورای اسلامی قرار گرفت که ایده اصلی آن در ماده ۱، بطلان این نوع از معاملات به طور کلی و همچنین بی‌اعتباری آثار آن در محاکم و ادارات بود.

وی ادامه داد: همچنین یکی دیگر از اهداف طرح، تسهیل صدور اسناد رسمی برای املاک است. این طرح در اردیبهشت ماه سال ۹۹ برای اولین بار در مجلس به تصویب رسید. البته وجود اختلافاتی نظیر مغایرت باطل سازی معاملات غیر رسمی با شرع از نظر شورای نگهبان، موجب شد تا طرح ۵ بار میان مجلس و شورای نگهبان دست به دست شده تا نهایتاً با اصرار مجلس بر ایده باطل سازی معاملات غیر رسمی در دی ماه سال ۱۴۰۱ به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارجاع شود.

عبدلیان پور خاطرنشان کرد: طبق اخباری که ما داریم البته طرح در مجمع نیز بسیار بحث برانگیز بوده و حتی

بی ضابطگی معاملات در ایران

در ادامه این همایش امانی قاضی دیوان عالی کشور گفت: حق مالکیت از قدیم مورد توجه و پذیرش بود، اسنادی از زمان ساسانیان نیز کشف شده که بیانگر توجه به حق مالکیت است. وی افزود: از دیرباز معامله اشخاص به صورت عادی انجام می‌پذیرفت که این معاملات از ضابطه خاصی پیروی نمی‌کرد که این بی ضابطگی مشکلات و چالش‌هایی را ایجاد می‌کرد. به عنوان مثال با فوت یکی از طرفین معامله در این معاملاتی مشکلاتی ایجاد می‌شد از همین رو در سال ۱۳۱۰ قانون ثبت به تصویب رسید.

امانی گفت: با وجود الزام ثبت اسناد، معاملات معارض انجام می‌پذیرفت. بسیاری از شهر و روستاها پس از تصویب قانون ثبت به وجود آمد این مناطق حتی پلاک‌های ثبتی ندارند. وی با بیان اینکه مالک در قانون تعریف شده، افراد با استفاده از اسناد عادی می‌توانند اسناد رسمی را ابطال کنند، ادامه داد: طرح موضوع الزام ثبت رسمی اسناد از شکل گیری معاملات معارض جلوگیری می‌کند. اجرای این قانون نیازمند فراهم سازی زیرساخت‌هایی است که بدون این زیر ساخت‌ها تصویب این قانون موفق آمیز نخواهد بود. باید در گام نخست ثبت عمومی به صورت دقیق و کامل انجام شود.

این قاضی دیوان عالی کشور خاطرنشان کرد: طرح الزام ثبت رسمی اسناد عادی، طرحی بسیار جالب است که تمامی اراضی را مشمول می‌شود. اجرای این طرح راهگشا و کاربردی است. به گفته این مقام قضایی قصد و هدف قانونگذار از طرح الزام ثبت رسمی این است که تمامی اموال غیرمنقول اشخاص دارای سند شود. بی اعتباری اسناد عادی بسیار مهم خواهد بود. وی افزود: این طرح در بسیاری از کشورها اجرا شده و موفق بوده است. با فراهم سازی زیرساخت‌های لازم از سوی سازمان ثبت، سازمان جهاد کشاورزی این طرح در ایران نیز موفق خواهد بود.

انفصال در انتظار قاضی ای که به سندرسمی اعتنا نکند

در ادامه این همایش، محمود تفکریان گفت: رشته حقوق تقسیم می‌شود اما امور وکالت شامل تمام مطالب حقوق است. بنظر هر کار وکالت یک پایان نامه است و کار تحقیق است. کسی که وکالت می‌کند در تمام علوم حقوقی وارد می‌شود و کار سنگین است ولی رشته‌ها مختلف است. در واقع وکیل در تمام مسایل حقوقی صاحب نظر است.

وی با بیان اینکه قوانین دونوع شامل قوانین خاص و عام است،

عبدلیان پور:

امروزه یکی از اصلی‌ترین چالش‌هایی که امنیت مالکیت اموال غیرمنقول را به خطر می‌اندازد، اعتبار معاملات عادی است. معاملاتی که صرفاً بر روی یک تکه کاغذ نوشته شده و در پایگاه داده سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ثبت نمی‌گردند، همچنین در این معاملات برخلاف معاملات رسمی، مالک بودن فروشنده و فقدان موانع انتقال مالکیت، از مراجع ذیصلاح استعلام می‌شود، امکان استعلام وجود ندارد.

طرح «الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیر منقول» با هدف حذف و بی‌اعتبارسازی معاملات غیر رسمی (قولنامه‌ای) در دستور کار کمیسیون قضایی مجلس شورای اسلامی قرار گرفت که ایده اصلی آن در ماده ۱، بطلان این نوع از معاملات به طور کلی و همچنین بی اعتباری آثار آن در محاکم و ادارات بود.

اعضای کمیسیون حقوقی و قضایی مجمع تصمیم گرفتند که بنا به ضرورت شرعی، از بطلان معاملات عادی نیز صرف نظر کنند.

وی گفت: مرکز وکلای کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضاییه به عنوان یکی از نهادهای ملی متولی حقوق عامه در کشور کمک به حل و فصل طرح‌ها و چالش‌های حقوقی این‌چنینی رو وظیفه خود می‌داند، در همین راستا تا به الان جلسات متعددی را با حضور صاحب نظران و اساتید حقوقی

صاحبان اسناد رسمی متوجه شود محکمه انتظامی یا اداری علاوه بر مجازات اداری، آن‌ها را به جبران خسارات وارده نیز محکوم خواهد کرد. در واقع یکی از ویژگی‌هایی که سند رسمی دارد لازم الاجرا بودن اسناد است.

وی با اشاره به ماده ۳۴ قانون ثبت گفت: طبق این ماده "در مورد کلیه معاملات رهنی و شرطی و دیگر معاملات مذکور در ماده (۳۳) قانون ثبت، راجع به اموال منقول و غیرمنقول، در صورتی که بدهکار ظرف مهلت مقرر در سند، بدهی خود را نپردازد، طلبکار می‌تواند از طریق صدور اجرائیه وصول طلب خود را توسط دفترخانه تنظیم کننده سند، درخواست کند. چنانچه بدهکار ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ اجرائیه نسبت به پرداخت بدهی خود اقدام ننماید بنا به تقاضای بستانکار، اداره ثبت پس از ارزیابی تمامی مورد معامله و قطعیت آن، حداکثر ظرف مدت دو ماه از تاریخ قطعیت ارزیابی، با برگزاری مزایده نسبت به وصول مطالبات مرتبه به میزان طلب قانونی وی اقدام و مازاد را به رهن مسترد می‌نماید."

وی افزود: یکی از مشکلات ما این است که بیشتر پرونده‌های دادگاه‌ها مربوط به معاملات عادی است ولی پرونده‌های مربوط به سند رسمی کمتر است. بیشترین موضوعات پرونده‌های مطروحه نیز راجع به اراضی و املاک است.

وی با اشاره به ماده ۲۲ قانون ثبت گفت: طبق این ماده، "همین که ملکی مطابق قانون در دفتر املاک به ثبت رسید دولت فقط کسی را که ملک به اسم او ثبت شده و یا کسی که ملک مزبور به او منتقل گردیده و این انتقال نیز در دفتر املاک به ثبت رسیده یا اینکه ملک مزبور از مالک رسمی ارثاً به او رسیده باشد مالک خواهد شناخت. در مورد ارث هم ملک وقتی در دفتر املاک به اسم وارث ثبت می‌شود که وراثت و انحصار آن‌ها محرز و در سهم‌الارث بین آن‌ها توافق بوده و یا در صورت اختلاف، حکم نهایی در آن باب صادر شده باشد."

وی با اشاره به ماده ۴۶ قانون ثبت گفت: طبق این ماده "ثبت اسناد، اختیاری است مگر در موارد ذیل که عبارت است از کلیه عقود و معاملات راجع به عین یا منافع املاکی که قبلاً در دفتر املاک ثبت شده باشد و کلیه معاملات راجع به حقوقی که قبلاً در دفتر املاک ثبت شده است."

وی با بیان اینکه قانون ثبت دقیق است و با اشاره به ماده ۷۱ قانون ثبت گفت: طبق این ماده "اسناد ثبت شده در قسمت راجع به معاملات و تعهدات مندرجه در آن‌ها نسبت به طرفین و یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم‌مقام قانونی آنان محسوب می‌شوند رسمیت و اعتبار خواهند داشت."

وی با اشاره به ماده ۱۲ قانون ثبت گفت: طبق این ماده "نسبت به املاکی که مجهول‌المالک اعلان شده اشخاصی که

امانی قاضی دیوان عالی کشور:

با وجود الزام ثبت اسناد، معاملات معارض انجام می‌پذیرفت. بسیاری از شهر و روستاها پس از تصویب قانون ثبت به وجود آمد این مناطق حتی پلاک‌های ثبتی ندارند.

طرح الزام ثبت رسمی اسناد عادی، طرحی بسیار جالب است که تمامی اراضی را مشمول می‌شود. اجرای این طرح راهگشا و کاربردی است. این طرح در بسیاری از کشورها اجرا شده و موفق بوده است. با فراهم سازی زیرساخت‌های لازم از سوی سازمان ثبت، سازمان جهاد کشاورزی این طرح در ایران نیز موفق خواهد بود.

ادامه از صفحه قبل:

گفت: سند یک تعریف در قانون مدنی و یکی در قانون ثبت دارد. قانون مدنی به صورت عام می‌گوید سند نوشته‌ای است که در مقام دعوا قابل استناد است اما سند رسمی که در ادارات ثبت و دفاتر اسناد رسمی تنظیم می‌شود سند رسمی است. وی افزود: در قانون خاص مجامع تعیین تکلیف می‌کنند اما در قانون مدنی خودمان در ابتدای امر تصمیم می‌گیریم. قانون ثبت و قانون تجارت قانون خاص هستند.

این حقوقدان برجسته با اشاره به ماده ۷۰ قانون ثبت گفت: طبق این ماده "سندی که مطابق قوانین به ثبت رسیده رسمی است و تمام محتویات و امضاهای مندرجه در آن معتبر خواهد بود مگر اینکه مجعولیت آن سند ثابت شود و ..."

وی با اشاره به ماده ۷۳ قانون ثبت ادامه داد: بر اساس این ماده "قضا و مامورین دیگر دولتی که از اعتبار دادن به اسناد ثبت‌شده استنکاف نمایند در محکمه انتظامی یا اداری تعقیب می‌شوند و در صورتی که این تقصیر قضا یا مامورین بدون جهت قانونی باشد و به همین جهت، ضرر مسلم نسبت به

محمود تفکریان:

بر اساس ماده ۷۳ «قضا و مامورین دیگر دولتی که از اعتبار دادن به اسناد ثبت‌شده استنکاف نمایند در محکمه انتظامی یا اداری تعقیب می‌شوند و در صورتی که این تقصیر قضا یا مامورین بدون جهت قانونی باشد و به همین جهت، ضرر مسلم نسبت به صاحبان اسناد رسمی متوجه شود محکمه انتظامی یا اداری علاوه بر مجازات اداری، آن‌ها را به جبران خسارات وارده نیز محکوم خواهد کرد» در واقع یکی از ویژگی‌هایی که سند رسمی دارد لازم الاجرا بودن اسناد است.

حق تقاضای ثبت دارند می‌توانند در ظرف دو سال از تاریخ اجرای این قانون تقاضای ثبت نمایند و پس از گذشتن مدت دو سال، معاملات راجع به آن املاک قبل از تقاضای ثبت در دفتر اسناد رسمی پذیرفته نمی‌شود و صدی بیست و پنج از حق‌الثبت معمولی در موقع تقاضای ثبت، علاوه دریافت خواهد شد و نسبت به املاکی که آگهی نوبتی آن منتشر نشده از تاریخ انتشار آگهی نوبتی مذکور در ماده ۱۱ معاملات این املاک به هیچ عنوان قبل از تقاضای ثبت در دفاتر اسناد رسمی پذیرفته نخواهد شد و پس از یک سال از تاریخ اولین آگهی نوبتی صدی بیست و پنج از حق‌الثبت معمولی در موقع تقاضای ثبت علاوه دریافت خواهد شد. (اصلاحی مصوب ۱۳۲۲) - (رجوع به قانون افزایش هزینه‌های ثبتی مصوب ۱/۳/۱۳۴۵)

وی گفت: طبق ماده ۴۷ قانون ثبت نیز، "در نقاطی که اداره ثبت اسناد و املاک و دفاتر اسناد رسمی موجود بوده و وزارت عدلیه مقتضی بداند ثبت اسناد ذیل اجباری است که یکی کلیه عقود و معاملات راجعه به عین یا منافع اموال غیرمنقوله که در دفتر املاک ثبت نشده و دیگری صلحنامه و هبه‌نامه و شرکتنامه است."

رئیس قوه قضاییه در راهپیمایی حمایت از مردم مظلوم فلسطین شرکت کرد

حمایت کردند.

در این راهپیمایی که پیش از اقامه نماز جمعه در سراسر کشور برگزار شد رئیس قوه قضاییه با حضور در جمع مردم نمازگزار جنایت صهیونیست‌ها را محکوم کرد. رئیس قوه قضاییه در راهپیمایی حمایت از مردم مظلوم فلسطین شرکت کرد در حاشیه این راهپیمایی حجت‌الاسلام والمسلمین محسنی اژه‌ای به گفتگوی چهره به چهره با تعدادی از راهپیمایان پرداخت.

رئیس قوه قضاییه در راهپیمایی حمایت از مردم مظلوم فلسطین و همچنین عملیات طوفان الأقصى فلسطینیان شرکت کرد. پس از بروز رفتار وحشیانه صهیونیست‌ها در حمله به غزه و هدف قرار دادن زنان و بچه‌ها با بمباران وسیع و کور مردم ایران اسلامی در محکومیت این حرکت ددمنشانه در سراسر کشور راهپیمایی کردند. راهپیمایان همچنین از عملیات طوفان الأقصى فلسطینیان

برگزاری دادگاه آنلاین تبعه ۳ کشور در یزد

وی در خصوص مزیت برگزاری این شیوه از دادگاه گفت: این اقدام نقش بی‌بدیلی در کاهش اطلاع‌دادرسی و کاهش هزینه‌ها برای اصحاب پرونده دارد و می‌تواند گامی نو در دادرسی‌های قضایی باشد.

ترکمانی با بیان اینکه زیرساخت‌های مناسبی برای دادرسی الکترونیک در قوه قضاییه راه‌اندازی شده است تصریح کرد: شهروندان می‌توانند به جای حضور فیزیکی به صورت مجازی در دادگاه‌ها شرکت کنند.

دادرسی شعبه ۱۹ حقوقی دادگستری یزد گفت: یک پرونده حقوقی با اصحاب دعوا از ۳ کشور مختلف به صورت برخط مورد رسیدگی قرار گرفت.

ابوالفضل ترکمانی دادرسی شعبه ۱۹ حقوقی دادگستری یزد گفت: در اجرای سند تحول قوه قضاییه و استفاده از ظرفیت‌های جدید در مسیر تسریع و تسهیل، دادرسی الکترونیک به صورت برخط بین تبعه کشور هند و خواندگانی از امارات متحده عربی و ایران برای تعیین تکلیف یک پرونده حقوقی انجام شد.

نحوه صدور پروانه اشتغال در معادن و حدود صلاحیت آن

محمدعلی طیبی سورکی
وکیل پایه یک دادگستری
و مشاور حقوقی

وزارت صنایع و معادن برای صدور و تمدید کلیه مجوزهای اکتشاف، تجهیز و بهره برداری، فقط طرحها و گزارشهای عملیات اجرایی را خواهد پذیرفت که از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی دارنده پروانه اشتغال در حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال آنها امضاء شده باشد.

و پروانه اشتغال در مقطع کارشناسی و بالاتر، حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال اشخاص صادر می‌گردد.

پروانه اشتغال برای اشخاص حقیقی و همچنین حقوقی، طبق شرایطی صادر می‌گردد که به بیان آن در این یادداشت می‌پردازیم.

شایان ذکر است؛ دارندگان مدرک تحصیلی کارشناسی و بالاتر در هر یک از رشته‌های اصلی یا رشته‌های مرتبط می‌توانند از طریق تقاضای صدور پروانه اشتغال با توجه به مدارک تحصیلی و سوابق کار و تجربه در حداکثر دو رشته از رشته‌های:

الف - پی جوی و اکتشاف

ب - استخراج معدن

پ - کانه آرایی و فرآوری

ت - متالورژی استخراجی

در یک یا چند زمینه از قبیل طراحی، محاسبه، نظارت، اجرا، بهره برداری، نگهداری، کنترل و بازرسی، امور آزمایشگاهی، مدیریت ساخت و تولید، نصب، آموزش، تحقیق و غیره درخواست تشخیص صلاحیت نمایند.

برای صدور پروانه اشتغال علاوه بر دارا بودن مدرک تحصیلی و در صورت لزوم گواهی قبول در آزمونهای مربوط، گواهی اشتغال به کارآموزی و یا سابقه کار حرفه‌ای در رشته‌های تخصصی و فنی مربوط بعد از اخذ مدرک بشرح زیر ضروری است:

الف - دارندگان مدرک علمی دکتری با حداقل (۱) سال سابقه کار مرتبط.

ب - دارندگان مدرک کارشناسی ارشد با حداقل (۲) سال سابقه کار مرتبط.

پ - دارندگان مدرک کارشناسی با حداقل (۳) سال سابقه کار مرتبط.

ضمناً؛ گواهی اشتغال به کار و تجربه عملی و سابقه کارمقتضای در صورتی معتبر شناخته خواهد شد که توسط واحدهای فنی وزارتخانه‌ها یا سازمانهای دولتی یا وابسته به دولت، شخصیت‌های حقوقی شاغل در رشته‌های موضوع قانون که دارای پروانه اشتغال شخص حقوقی می‌باشند و یا توسط دو نفر از مهندسان با بیش از ده سال سابقه کار و دارای پروانه اشتغال و یا توسط سازمان استان تایید و صادر شده باشد. در گواهی اشتغال مذکور موارد زیر باید درج شود:

الف - نام، محل و مشخصات پروژه هائی که مقتضای در آن اشتغال داشته است.

ب - مدت اشتغال مقتضای با ذکر تاریخ شروع و خاتمه کار

پ - نام و مشخصات رشته تحصیلی مقتضای

ت - نام، مشخصات، سمت و یا شماره پروانه اشتغال شخص حقیقی یا حقوقی صادر کننده گواهی.

مقتضای پروانه اشتغال لازم است تقاضای کتبی خود را طبق فرم مخصوصی که توسط وزارت صنایع و معادن تهیه شده و حاوی نکات ضروری می‌باشد که مقتضای باید تعهد و رعایت

نماید، تکمیل نموده و همراه مدارک زیر تسلیم نماید:

الف - تصویر مصدق مدرک تحصیلی با قید رشته و درجه علمی آن که به تایید مراجع ذیصلاح رسیده باشد، به کیفیتی که اطمینان به صحت آن برای مرجع صادر کننده پروانه اشتغال محرز شود.

ب - گواهی اشتغال به کار

پ - گواهی قبولی در آزمون در صورت لزوم

ت - مدارک عضویت در سازمان استان مربوط

ث - مدارک هویت به ترتیبی که در فرم تقاضای پروانه اشتغال تعیین و مقرر شده است.

ج - سایر مدارکی که ارائه آنها به موجب این آئین نامه و یا قوانین حاکم بر صدور اینگونه مدارک الزامی باشد.

و وزارت صنایع و معادن پس از بررسی تقاضای پروانه اشتغال و مدارک ضمیمه آن، در صورت کامل بودن آنها حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول، پروانه اشتغال مورد درخواست را صادر خواهد نمود و در صورت کافی نبودن مدارک، مراتب را ظرف (۱۵) روز با ذکر نواقص به طور کتبی به متقاضی اعلام خواهد نمود.

اشخاص حقیقی دارای پروانه اشتغال در رشته و تخصصی که تشخیص صلاحیت شده‌اند و دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و بالاتر هستند به طور فردی یا به طور مشترک با مسئولیت مشترک می‌توانند اقدام به تاسیس دفتر مهندسی نمایند.

دفاتر مهندسی، قائم به شخص یا اشخاص حقیقی دارای پروانه اشتغال می‌باشند و امتیاز آنها قابل واگذاری نیست. اشخاص مذکور موظف به نگهداری دفاتر قانونی براساس مفاد قانون مالیاتهای مستقیم می‌باشند. دفاتر مهندسی مذکور می‌توانند با توجه به حدود صلاحیت افراد دارنده پروانه اشتغال که عضو دفتر می‌باشند از وزارت صنایع و معادن درخواست صلاحیت نمایند.

واشخاص حقوقی نیز با دارا بودن شرایط و ارائه مدارک بشرح زیر می‌توانند در یک یا چند رشته، مشروط بر اینکه حداقل دو از مدیران آن دارای پروانه اشتغال و مدارک تحصیلی کارشناسی و بالاتر باشند، تقاضای صدور پروانه اشتغال شخص حقوقی نمایند:

الف - تصویر پروانه اشتغال اشخاص حقیقی فوق الذکر

ب - یک نسخه فتوکپی اساسنامه و روزنامه رسمی حاوی آگهی تاسیس و آخرین تغییرات و یک نسخه از صورتجلسه مجمع عمومی و مدارک مربوط به ثبت آن در مورد انتخاب مدیر یا مدیران و کسانی که دارای حق امضاء می‌باشند.

پ - تصویر کارت کد اقتصادی متقاضی

ت - ارائه مدارک عضویت در نظام مهندسی استان
ث - سایر مدارکی که ارائه آنها به موجب آیین نامه و یا قوانین حاکم بر صدور اینگونه مدارک الزامی باشد.

تبصره - تغییرات اساسنامه یا ترکیب مدیران باید ظرف حداکثر یک ماه به مرجع صادر کننده پروانه اشتغال اطلاع داده شود و در صورتی که تغییرات مذکور به موقع اطلاع داده نشود و یا مدیرانی که دارای پروانه اشتغال شخص حقیقی می‌باشند از مدیریت شخص حقوقی خارج شوند، وزارت صنایع و معادن می‌تواند حسب مورد پروانه اشتغال مدیران یا شخصیت حقوقی یا هر دو را برای مدت معینی لغو نماید.

و اما در خصوص حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال باید گفت؛ پروانه اشتغال در چهار درجه، پایه (۳)، پایه (۱) و پایه ارشد صادر می‌شود، جهت ارتقا از پایه سه به دو داشتن (۴) سال از پایه دو به یک داشتن پنج سال و از پایه یک به ارشد داشتن ۶ سال کار حرفه‌ای در پایه قبلی و در صورت لزوم موفقیت در آزمون مربوط ضروری است.

رتبه بندی و صدور پروانه اشتغال توسط وزارت صنایع و معادن و براساس امتیازبندی مندرج در جدول‌های زیر صورت می‌گیرد؛ امتیازها برای تعیین رتبه دارندگان پروانه اشتغال:

۱- مدرک تحصیلی:

الف - کارشناسی ۲۰

ب - کارشناسی ارشد ۲۲

ج - دکتری ۲۵

۲- ارتباط رشته تحصیلی به رشته فعالیت ۰ تا ۲۵

۳- سابقه کار برای هر سال ۰ تا ۲

(حداکثر ۴۰ امتیاز)

۴- آزمون ۰ تا ۲۰

۵- امتیازهای ویژه (خدمات برجسته) ۰ تا ۱۰

و اما رتبه بندی دارندگان پروانه اشتغال به شرح آتی است:

رتبه ارشد پایه ۱ پایه ۲ پایه ۳

حداقل امتیاز بدون آزمون ۸۵ ۷۰ ۵۵ ۳۵

حداقل امتیاز با آزمون ۱۰۰ ۸۵ ۶۵ ۴۵

ضمناً، برای صدور پروانه اشتغال پایه ارشد علاوه بر کسب حد نصاب امتیازهای لازم، تایید شورای مرکزی نیز ضروری است.

وزارت صنایع و معادن موظف است با توجه به تعداد متقاضیان هر درجه رعایت تناسب مورد نیاز جامعه به آن به طور مستمر در فواصل زمانی معین نسبت به برگزاری آزمونهای مربوط اقدام نماید. تعیین صلاحیت و ظرفیت اشخاص حقوقی که به وسیله سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تشخیص صلاحیت و تعیین ظرفیت شده یا می‌شوند مطابق دستورالعملی خواهد

بود که به طور مشترک توسط وزارت صنایع و معادن و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تهیه و ابلاغ خواهد شد. حداقل صلاحیت فنی دارندگان پروانه اشتغال برای امضاء و تایید نقشه‌ها و گزارشها و اسناد تعهدآور موضوع ماده (۳) آئین نامه مذکور به شرح زیر تعیین می‌شود:

الف - برای طرحهای اکتشافی و گزارش پایان عملیات اکتشاف برای کانسارهای درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار به ترتیب دارندگان پروانه اشتغال پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رسته پی جوی و اکتشاف.

ب - برای طرحهای بهره برداری معادن درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار به ترتیب دارندگان پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رسته استخراج معدن.

پ - برای طرحهای مربوط به واحدهای کانه آرائی یا فرآوری درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار، به ترتیب دارندگان پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رسته کانه آرائی و فرآوری.

ت - برای طرحهای مربوط به واحدهای متالوژی استخراجی درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار، به ترتیب دارندگان پروانه اشتغال پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رسته متالوژی استخراجی.

و درجه بندی کانسارها و معادن و واحدهای کانه آرائی و فرآوری و متالوژی استخراجی برای اولین بار به موجب دستورالعملی خواهد بود.

و دستورالعمل رتبه بندی و ظرفیت اشتغال در کلیه فعالیتهای موضوع قانون توسط سازمان تدوین شده و به طور ادواری مورد بازنگری قرار می‌گیرد و پس از تصویب وزارت صنایع و معادن ابلاغ می‌شود. مسئولان فنی عملیات موضوع ماده (۶۵) آئین نامه اجرائی قانون معادن و همچنین ناظرانی که از طرف وزارت صنایع و معادن بر اساس ماده (۶۹) آئین نامه مذکور تعیین می‌شوند، باید صلاحیتهای فنی موضوع این ماده را دارا باشند.

و طبق ماده ۱۳ از آیین‌نامه مورد اشاره؛

ظرفیت اشتغال دارندگان پروانه اشتغال در رسته‌های مختلف به پیشنهاد سازمان و تصویب وزارت صنایع و معادن تعیین می‌شود.

و دارندگان پروانه اشتغال و کلیه مراجع صادر کننده پروانه فعالیتهای معدنی و سایر مجوزهای مربوط موظفند حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال مندرج در پروانه اشتغال را رعایت نمایند.

نکته قابل توجه اینکه؛ حدود صلاحیت دارندگان پروانه اشتغال اشخاص حقوقی در رشته و تخصص مورد تقاضا از طریق بررسی و ارزیابی سوابق شخص حقوقی طبق دستورالعمل صادر شده توسط وزارت صنایع و معادن صورت خواهد گرفت. ولیکن در مورد سازمانها و شرکتهای دولتی و وابسته به دولت، موسسات و نهادهای عمومی غیر دولتی، مشروط بر اینکه تشکیلات سازمانی آنها به تصویب مراجع صلاحیت دار رسیده و مسئول واحد فنی آنها دارای پروانه اشتغال شخص حقیقی باشد با ارائه مدارک و مجوزها و مصوبات مراجع صلاحیت دار، برای هر یک از واحدهای سازمانی فنی تابع آنها به ترتیب مقرر در این آئین نامه پروانه اشتغال شخص حقوقی صادر خواهد شد.

لازم به ذکر است؛ بخشهای ستادی وزارت صنایع و معادن در مرکز استانها که به طور قانونی وظیفه تأیید طرحها و صدور پروانه عملیات معدنی و نظارت را عهده دار هستند، از شمول این ماده مستثنا هستند

گفتنی است که؛ پروانه اشتغال برای مدت سه سال در سراسر کشور در رشته و تخصص تعیین شده معتبر است. وزارت صنایع معادن مکلف است در صورت درخواست متقاضی و دارا بودن شرایط لازم ظرف یکماه نسبت به تجدید یا تمدید پروانه اشتغال اقدام و در صورت رد تقاضا یا وجود نواقص مراتب را به طور کتبی با ذکر دلایل به متقاضی اعلام نماید. تاریخ تجدید یا تمدید پروانه اشتغال باید در محل مخصوصی از متن پروانه اشتغال درج شود.

ضمناً در صورتی که اعتبار یک یا بعضی از مدارک لازم جهت صدور یا تجدید یا تمدید پروانه اشتغال محدود به مدت معینی کمتر از (۳) سال باشد، در این صورت مدت اعتبار پروانه اشتغال با توجه به محدودیتهای زمانی مدارک مذکور تعیین و درج خواهد شد.

و در صورتی که دارنده پروانه اشتغال بخواهد در خارج از

گواهی اشتغال به کار و تجربه عملی و سابقه کار متقاضی در صورتی معتبر شناخته خواهد شد که توسط واحدهای فنی وزارتخانه‌ها یا سازمانهای دولتی یا وابسته به دولت، شخصیتهای حقوقی شاغل در رشته‌های موضوع قانون که دارای پروانه اشتغال شخص حقوقی می‌باشند و یا توسط کار و نفر از مهندسان با بیش از ده سال سابقه کار و دارای پروانه اشتغال و یا توسط سازمان استان تایید و صادر شده باشد

محدوده استانی که در سازمان استان آن عضو است از پروانه اشتغال خود استفاده نماید، مکلف است مراتب را به طور کتبی به اطلاع سازمان استان هر دو استان برساند.

طبق ماده ۲۳ از آیین نامه اجرایی معادن؛ در موارد زیر پروانه اشتغال حسب مورد فاقد اعتبار شناخته شده و یا اعتبار آن معلق یا اساساً ابطال خواهد شد:

الف - فوت دارنده پروانه اشتغال .

ب - حجر دارنده پروانه اشتغال تا زمانی که رفع حجر نشده باشد .

پ - عدم تمدید یا تجدید ظرف دو ماه از تاریخ انقضای مهلت.

ت - محکومیت قطعی دارنده پروانه اشتغال به مجازاتی که کیفر تبعی آن محرومیت از حقوق اجتماعی باشد تا انقضای مدت محرومیت از حقوق اجتماعی.

ث - در صورتی که دارنده پروانه اشتغال به موجب رای قطعی شورای انتظامی استان یا شورای انتظامی نظام مهندسی محکوم به محرومیت از کار شود، در مدت محرومیت از کار.

ج - لغو عضویت از سازمان استان یا اخراج از آن .

ح - انحلال یا فقدان شرایط لازم در خصوص اشخاص حقوقی .

در ضمن، دارنده پروانه اشتغال در مدتی که پروانه اشتغال او فاقد اعتبار شده یا اعتبار آن معلق شده است، حق استفاده از پروانه اشتغال را جز برای ادامه کارها و مسئولیتهایی که از قبل از آن عهده دار بوده است و آن هم مشروط به رعایت مقررات و رفع تخلفات موجود، نخواهد داشت.

چنانچه پروانه اشتغال مفقود شود، صاحب پروانه اشتغال می‌تواند تقاضای صدور المثنی نماید و مرجع صادر کننده موظف خواهد بود پس از مدت سه ماه از تاریخ تقاضا در صورتی که یابنده آن را به مرجع مذکور ارسال ننموده باشد، نسبت به صدور المثنی اقدام نماید.

با توجه به ماده (۱۲۸۷) قانون مدنی پروانه اشتغال یک سند رسمی دولتی است و کلیه آثار و تبعات اسناد رسمی را دارا است.

آیا پروانه اشتغال در مقطع کاردانی، امکان پذیر است؟

برای دارندگان مدرک تحصیلی کاردانی فنی در صورت قبول شدن در آزمون علمی و عملی مربوط در یکی از رشته‌های موضوع قانون حسب مورد پروانه اشتغال در سه درجه، پایه (۳)، پایه (۲) و پایه (۱)، بشرح زیر صادر می‌شود:

برای دارندگان مدرک کاردانی فنی در یکی از رشته‌های موضوع قانون با داشتن (۵) سال سابقه کار و تجربه مفید پس از دریافت مدرک کاردانی در رشته مربوط پروانه اشتغال به کار کاردانی پایه (۳) صادر می‌شود.

جهت ارتقا از هر پایه به پایه دیگر (۵) سال کار و موفقیت در آزمون مربوط ضروری است.

سابقه و تجربه حسب گواهی‌ها و مدارک مندرج در ماده (۶) این آئین نامه و سایر مستندات مورد قبول وزارت صنایع و معادن احراز می‌شود.

متقاضی پروانه اشتغال لازم است تقاضای کتبی خود را طبق فرم مخصوصی که توسط وزارت صنایع و معادن تهیه شده و حاوی نکات ضروری می‌باشد که متقاضی باید تعهد و رعایت نماید، تکمیل نموده و همراه مدارک زیر تسلیم نماید:

الف - تصویر مصدق مدرک تحصیلی کاردانی با قید رشته و گرایش آن که به تایید مراجع ذیصلاح رسیده باشد، به کیفیتی که اطمینان به صحت آن برای مرجع صادر کننده پروانه اشتغال محرز شود.

ب - گواهی سابقه و تجربه مفید بشرح مذکور در ماده (۶) این آئین نامه.

پ - ارائه مدرک قبولی در آزمون علمی و عملی .

ت - مدارک عضویت در تشکل حرفه‌ای موضوع ماده (۲۸) قانون، در صورت تاسیس تشکیلات مذکور.

ث - ارائه مدرک هویت به ترتیبی که در فرم تقاضا قید شده است.

ج - سایر مدارکی که ارایه آنها به موجب قوانین و مقررات مصوب ضروری است.

و حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال دارندگان پروانه اشتغال در مقطع کاردانی حسب دستورالعملی خواهد بود که برای اولین بار به صورت آزمایشی توسط وزارت صنایع و معادن ظرف شش ماه پس از تصویب این آئین نامه تهیه و ابلاغ خواهد شد. حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال به طور ادواری توسط سازمان مورد بازنگری قرار گرفته و پس از تصویب وزارت صنایع و معادن ابلاغ می‌گردد.

مدت اعتبار پروانه اشتغال به کار کاردانی (۳) سال است و در انقضای مدت در صورت درخواست متقاضی و وجود شرایط لازم قابل تمدید است.

و کلیه امور مربوط به پروانه اشتغال اعم از فقدان اعتبار، یا معلق شدن اعتبار و سایر موارد تابع این آئین نامه خواهد بود.

مرجع و نحوه رسیدگی به تخلفات حرفه‌ای و انضباطی دارندگان پروانه اشتغال به کار کاردانها مانند دارندگان

پروانه اشتغال به کار کارشناسان و بالاتر است، ولی پس از تاسیس تشکیلات حرفه‌ای مربوط، شورای انتظامی استان

و مرجع تجدیدنظر با همکاری و هماهنگی تشکیلات مذکور اقدام خواهند کرد و موارد خاصی که در مورد این گروه باید

مورد توجه مراجع رسیدگی کننده قرار گیرد و یا باید از آن استثنا شود با توجه به پیشنهادهای تشکیلات حرفه‌ای مربوط

طی دستورالعملی به وسیله وزارت صنایع و معادن به شورای انتظامی استان و مرجع تجدیدنظر ابلاغ خواهد شد.

و از تاریخی که وزارت صنعت، معدن و تجارت در هر محل حسب مورد اعلام کند، اشتغال اشخاص حقیقی و حقوقی به

آن دسته از امور فنی در فعالیتهای معدنی که توسط وزارت یاد شده تعیین می‌شود، مستلزم عضویت در سازمان و داشتن

صلاحیت حرفه‌ای است. این صلاحیت در مورد حرفه‌های مهندسی معدن از طریق صدور پروانه اشتغال توسط وزارت

صنعت، معدن و تجارت و در مورد کارگران ماهر از طریق صدور پروانه مهارت فنی و حرفه‌ای توسط وزارت تعاون، کار

و رفاه اجتماعی احراز می‌شود. شرایط و ترتیب صدور، تمدید، ابطال و تغییر مدارک صلاحیت حرفه‌ای موضوعات ذکر شده

و چگونگی تعیین حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال دارندگان آن در آیین نامه اجرایی این قانون معین می‌شود.

ضمناً کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیرایرانی جهت انجام خدمات موضوع این قانون باید پروانه کار معتبر از وزارت

تعاون، کار و رفاه اجتماعی و مدارک صلاحیت حرفه‌ای موقت دریافت دارند. ضوابط اجرایی مربوط طبق آیین نامه اجرایی

این قانون خواهد بود.

ضمناً عضویت اشخاص حقوقی شاغل به کار مهندسی در رشته‌های اصلی و اشخاص حقیقی در رشته‌های مرتبط با حرفه‌های مهندسی معدن در سازمان استان، به شرط واجد شرایط بودن بر اساس این قانون، بلامانع است.

صاحبان حرف مهندسی معدن که در شرکتهای موضوع ماده (۷) شاغل می‌باشند باید شخصاً عضویت سازمان را داشته باشند.

رشته‌های مرتبط با حرف مهندسی معدن به کلیه رشته‌هایی اطلاق می‌شود که عنوان آنها با رشته‌های اصلی یاد شده، متفاوت بوده و فارغ التحصیلان این گونه رشته ها،

خدمات فنی معینی را در زمینه‌های طراحی، محاسبه، اجرا، نگهداری، کنترل، آموزش، تحقیق و نظایر آن به بخشهای

معدن عرضه می‌کنند، اما این خدمات از حیث حجم اهمیت و میزان تأثیر عرفاً همتر از خدمات رشته‌های اصلی مهندسی معدن نباشد.

نکته قابل توجه اینکه؛ عناوین رشته‌های تحصیلی دانشگاهی مرتبط با مهندسی معدن توسط کمیسیون متشکل از نمایندگان وزیران صنعت، معدن و تجارت و علوم، تحقیقات و فناوری و رئیس سازمان تعیین می‌شود و مرجع تطبیق عناوین مدارک تحصیلی کمتر از لیسانس و معادل لیسانس و

ادامه از صفحه قبل:

تعیین حدود صلاحیت حرفه‌ای دارندگان آنها به عهده وزارت صنعت، معدن و تجارت و سازمان است. وزارت صنعت، معدن و تجارت برای صدور و تمدید کلیه مجوزهای اکتشاف، تجهیز و بهره برداری و فرآوری، فقط طرحها و گزارشهای عملیات اجرایی را خواهد پذیرفت که از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی دارنده « پروانه اشتغال » در حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال آنها امضاء شده باشد.

قابل ذکر است رعایت این ماده جهت صدور گواهینامه کشف، نیز الزامی است.

و برای احراز عضویت سازمان دارا بودن پروانه اشتغال که از طرف وزارت آبادانی و مسکن صادر می شود ضروری است، آیین نامه مربوط به شرایط عضویت و نحوه صدور پروانه اشتغال و ترتیب و مدت صدور آن از طرف وزارت آبادانی و مسکن تهیه و به تصویب هیات وزیران خواهد رسید.

واجبین شرایط پس از اعلام وزارت مسکن و شهرسازی باید برای دریافت پروانه اشتغال به وزارت مذکور مراجعه نمایند. واز تاریخی که وزارت مسکن و شهرسازی در هر محل اعلام خواهد نمود وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و یا شرکتهایی که دولت در آنها سهم می‌باشد علاوه بر رعایت مقررات طرحهای عمرانی فقط به اشخاص حقیقی یا حقوقی که پروانه اشتغال دریافت داشته و احراز عضویت سازمان مربوط را نموده باشند کار طراحی و اجرایی و نظارت در کارهای ساختمان و تأسیسات و معماری و شهرسازی ارجاع خواهند نمود.

و در شهرهایی که از طرف وزارت مسکن و شهرسازی با کسب نظر وزارت کشور اعلام خواهد شد شهرداریها برای صدور پروانه ساختمان فقط نقشه‌ای را خواهند پذیرفت که از طرف مهندس دارنده پروانه اشتغال در حدود صلاحیت او امضاء شده باشد.

و اشخاصی که به نحو تجربی در امور معماری و شهرسازی و ساختمانی و تأسیساتی اشتغال به کار دارند می‌توانند طبق آیین‌نامه‌ای که از طرف هیأت مدیره سازمان نظام مهندسان معمار و شهرساز و سازمان نظام مهندسان ساختمان و تأسیسات در پایتخت تصویب خواهد گردید از طرف ادارات مربوط وزارت مسکن و شهرسازی اجازه نامه اشتغال دریافت دارند.

در مورد ارجاع کارهای طراحی و اجرایی و نظارت به مؤسسات خارجی گواهینامه صلاحیت صادر شده از سازمان برنامه و بودجه بجای پروانه اشتغال معتبر خواهد بود.

مقررات مربوط به صدور پروانه کار برای اتباع خارجی که از طرف وزارت کار و امور اجتماعی اجراء می‌شود کماکان به اعتبار خود باقی است.

شایان ذکر است؛ وزارت مسکن و شهرسازی موظف است در تهیه طرحهای جامع شهری، پیامد ساخت و سازهای مهم شهری بر ترافیک شهری، تأمین توقفگاه (پارکینگ) در شهرهای بزرگ و کلان شهرها را لحاظ نماید.

و وزارت مسکن و شهرسازی موظف است با همکاری سازمان نظام مهندسی ساختمان نسبت به تهیه آیین نامه لازم اقدام و از مهندسان ترافیک دارای پروانه اشتغال جهت انجام امور بررسی، طراحی و نظارت استفاده نماید.

از تاریخی که وزارت مسکن و شهرسازی با کسب نظر از وزارت کشور در هر محل حسب مورد اعلام نماید، اشتغال اشخاص حقیقی و حقوقی به آن دسته از امور فنی در بخشهای ساختمان و شهرسازی که توسط وزارت یاد شده تعیین می‌شود مستلزم داشتن صلاحیت حرفه‌ای است این صلاحیت در مورد مهندسان از طریق پروانه اشتغال به کار مهندسی و در مورد کاردانه‌های فنی و معماران تجربی از طریق پروانه اشتغال به کار کردانی یا تجربی و در مورد کارگران ماهر از طریق پروانه مهارت فنی احراز می‌شود مرجع صدور پروانه اشتغال به کار مهندسی و پروانه اشتغال به کردانی و تجربی وزارت مسکن و شهرسازی و مرجع صدور پروانه مهارت فنی وزارت کار و امور اجتماعی تعیین می‌گردد. شرایط و ترتیب صدور، تمدید، ابطال و تغییر مدارک صلاحیت حرفه‌ای موضوع این ماده و چگونگی تعیین، حدود صلاحیت و ظرفیت اشتغال دارندگان آنها در آیین‌نامه اجرائی این قانون معین می‌شود.

وزارت مسکن و شهرسازی و وزارت کار و امور اجتماعی حسب مورد موظفاند ظرف ۱۰ سال از تاریخ ابلاغ این قانون با استفاده از همکاری شهرداریها، مهندسان و سازمانها و تشکلهای حرفه‌ای و صنفی شاغل در این بخشها دامنه اجرای

پروانه اشتغال برای مدت سه سال در سراسر کشور در رشته و تخصص تعیین شده معتبر است. وزارت صنایع معادن مکلف است در صورت درخواست متقاضی و دارا بودن شرایط لازم ظرف یکماه نسبت به تجدید یا تمدید پروانه اشتغال اقدام و در صورت رد تقاضا یا وجود نواقص مراتب را به طور کتبی با ذکر دلایل به متقاضی اعلام نماید

این ماده را به کل کشور توسعه دهند. اهداف مرحله‌ای این امر و بودجه مورد نیاز برای آموزش و آزمون اشخاص و سامان بخشیدن به صنوف و حرف فنی شاغل در این بخشها همه ساله در بودجه سالیانه دستگاه اجرائی مربوط پیش‌بینی خواهد شد. کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیر ایرانی جهت انجام خدمات موضوع این قانون باید مدارک صلاحیت حرفه‌ای موقت دریافت دارند.

از تاریخی که وزارت صنایع و معادن در هر محل حسب مورد اعلام کند، اشتغال اشخاص حقیقی و حقوقی به آن دسته از امور فنی در فعالیتهای معدنی که توسط وزارت یاد شده تعیین می‌شود، مستلزم عضویت در سازمان و داشتن صلاحیت حرفه‌ای است . این صلاحیت در مورد حرفه‌های مهندسی معدن از طریق صدور پروانه اشتغال توسط وزارت صنایع و معادن و در مورد کارگران ماهر از طریق صدور پروانه مهارت فنی و حرفه‌ای توسط وزارت کار و امور اجتماعی احراز می‌شود. وزارت صنایع و معادن برای صدور و تمدید کلیه مجوزهای اکتشاف، تجهیز و بهره برداری و فرآوری، فقط طرحها و گزارشهای عملیات اجرائی را خواهد پذیرفت که از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی

و اشخاص حقیقی دارای پروانه اشتغال در رشته و تخصصی که تشخیص صلاحیت شده‌اند و دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و بالاتر هستند به طور فردی یا به طور مشترک با مسئولیت مشترک می‌توانند اقدام به تاسیس دفتر مهندسی نمایند.

دفاتر مهندسی، قائم به شخص یا اشخاص حقیقی دارای پروانه اشتغال می‌باشند و امتیاز آنها قابل واگذاری نیست . اشخاص مذکور موظف به نگهداری دفتر قانونی براساس مفاد قانون مالیاتهای مستقیم می‌باشند . دفاتر مهندسی مذکور می‌توانند با توجه به حدود صلاحیت افراد دارنده پروانه اشتغال که عضو دفتر می‌باشند از وزارت صنایع و معادن درخواست صلاحیت نمایند.

و اشخاص حقوقی با دارا بودن شرایط و ارائه مدارک شرح زیر می‌توانند در یک یا چند رشته، مشروط بر اینکه حداقل دو از مدیران آن دارای پروانه اشتغال و مدارک تحصیلی کارشناسی و بالاتر باشند، تقاضای صدور پروانه اشتغال شخص حقوقی نمایند:

الف - تصویر پروانه اشتغال اشخاص حقیقی فوق الذکر
ب - یک نسخه فتوکپی اساسنامه و روزنامه رسمی حاوی آگهی تاسیس و آخرین تغییرات و یک نسخه از صورتجلسه مجمع عمومی و مدارک مربوط به ثبت آن در مورد انتخاب مدیر یا مدیران و کسانی که دارای حق امضاء می‌باشند.

پ - تصویر کارت کد اقتصادی متقاضی .
ت - ارائه مدارک عضویت در نظام مهندسی استان .
ث - سایر مدارکی که ارائه آنها به موجب این آیین نامه و یا قوانین حاکم بر صدور اینگونه مدارک الزامی باشد.

و تغییرات اساسنامه یا ترکیب مدیران باید ظرف حداکثر یک ماه به مرجع صادر کننده پروانه اشتغال اطلاع داده شود و در صورتی که تغییرات مذکور به موقع اطلاع داده نشود و یامدیرانی که دارای پروانه اشتغال شخص حقیقی می‌باشند از مدیریت شخص حقوقی خارج شوند، وزارت صنایع و معادن می‌تواند حسب مورد پروانه اشتغال مدیران یا شخصیت حقوقی یا هر دو را برای مدت معینی لغو نماید.

وزارت صنایع و معادن موظف است با توجه به تعداد متقاضیان هر درجه رعایت تناسب مورد نیاز جامعه به آن به طور مستمر در فواصل زمانی معین نسبت به برگزاری آزمونهای مربوط

اقدام نماید.

تعیین صلاحیت و ظرفیت اشخاص حقوقی که به وسیله سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تشخیص صلاحیت و تعیین ظرفیت شده یا می‌شوند مطابق دستورالعملی خواهد بود که به طور مشترک توسط وزارت صنایع و معادن و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تهیه و ابلاغ خواهد شد.

حداقل صلاحیت فنی دارندگان پروانه اشتغال برای امضاء و تایید نقشه‌ها و گزارشها و اسناد تعهدآور موضوع ماده (۳) این آیین نامه شرح زیر تعیین می‌شود:

الف - برای طرحهای اکتشافی و گزارش پایان عملیات اکتشاف برای کانسارهای درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهاربه ترتیب دارندگان پروانه اشتغال پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رشته پی جوی و اکتشاف.

ب - برای طرحهای بهره برداری معادن درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار به ترتیب دارندگان پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رشته استخراج معدن.

پ - برای طرحهای مربوط به واحدهای کانه آرانی یا فرآوری درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار، به ترتیب دارندگان پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رشته کانه آرانی و فرآوری.

ت - برای طرحهای مربوط به واحدهای متالوژی استخراجی درجه یک، درجه دو، درجه سه و درجه چهار، به ترتیب دارندگان پروانه اشتغال پایه ارشد، پایه یک، پایه دو و پایه سه در رشته متالوژی استخراجی.

درجه بندی کانسارها و معادن و واحدهای کانه آرانی و فرآوری و متالوژی استخراجی برای اولین بار به موجب دستورالعملی خواهد بود که توسط وزارت صنایع و معادن ظرف شش ماه پس از تصویب این آیین نامه تهیه و ابلاغ می‌شود . اصلاحات بعدی به پیشنهاد سازمان و تصویب وزارت صنایع و معادن انجام می‌شود.

و ظرفیت اشتغال دارندگان پروانه اشتغال در رشته‌های مختلف به پیشنهاد سازمان و تصویب وزارت صنایع و معادن تعیین می‌شود.

ضمناً؛ مسئولیت صحت طراحی، اجرا، نظارت و نظایر آن در مورد اشخاص حقوقی به عهده مدیرعامل یا رئیس موسسه و در مورد اشخاص موضوع ماده (۱۵) این آیین نامه به عهده مسئولان واحدهای فنی مربوط ک دارای پروانه اشتغال حقیقی بوده و به امضای آنها رسیده است خواهد بود و این مسئولیت قائم به شخص امضاء کننده بوده و با تغییر سمت وی ساقط نخواهد شد . همچنین امضای وی رافع مسئولیت مهندس طراح، مسئول فنی عملیات و ناظر که در رشته مربوط امضاء یا تعهد نظارت کرده اند، نخواهد بود. با توجه به اصلاحیه تبصره (۱) ماده (۲) قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۶۸ - پاسخ به استعلامات مراجع ذیصلاح در خصوص اشخاص حقوقی که ارائه خدمت و فعالیت آنها مستلزم داشتن پروانه اشتغال می‌باشد و همچنین پاسخگویی به مسایل صنفی آنها با سازمان استان است که وفق دستورالعمل وزارت صنایع و معادن عمل خواهد نمود.

و کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی غیر ایرانی دارای پروانه کار معتبر از وزارت کار و امور اجتماعی جهت انجام خدمات موضوع قانون ضمن رعایت سایر قوانین و مقررات مربوط و احراز کلیه شرایط مقرر در مورد اشخاص حقیقی و حقوقی ایرانی باید پروانه اشتغال موقت از وزارت صنایع و معادن دریافت دارند . در پروانه اشتغال موقت مدت اعتبار، صلاحیت متقاضی و سایر شرایط حسب مورد درج شود.

امضای اشخاص حقیقی و حقوقی ذیل نقشه‌ها و اسناد تعهدآور همراه با مهری خواهد بود که در آن نام کامل شماره پروانه اشتغال و شماره عضویت سازمان استان درج شده باشد.

برای متقاضیانی که در بیش از یک رشته دارای شرایط اخذ پروانه اشتغال می‌باشند یا در آینده صلاحیت جدید کسب نمایند فقط یک پروانه اشتغال صادر می‌شود و در پروانه اشتغال مذکور رشته‌ها و تخصص هائی که دارنده پروانه اشتغال در آن تعیین صلاحیت شده است با قید تاریخ احراز و ظرفیت اشتغال آنها درج خواهد شد.

وزارت صنایع و معادن می‌تواند بر مبنای پیشنهاد سازمان در مورد تمام یابعضی از رشته‌ها و تخصص‌ها صدور یا تجدید یا تمدید پروانه و همچنین ارتقای پایه را موقوف به گذراندن آزمونهای عمومی و تخصصی نماید.

تأثیر فضای مجازی بر بزه دیدگی زنان

لیلا عینی* - حاجی ده آبادی*

سایت‌هایشان فرصت‌های کوچک را برای به دست آوردن دارایی دیگران از دست نمی‌دهند. (امیدوار، صرمی، ۱۳۸۱، ص ۳۷)

۴-۲- قمار، پورنوگرافی و دیگر جرائم علیه اخلاق

با وجود غیرقانونی بودن قمار، کازینوهای آنلاین به طور وسیعی توسعه یافتند و در تعدادی از حوزه‌های قضایی، اینترنت برای پخش و توزیع مواد و دخانیات و مشروبات الکلی با وجود ممنوعیت، استفاده می‌شود.

۵-۲- کمین کردن، اذیت کردن و سخنان تنفرانگیز گفتن

کمین کردن و اذیت کردن، فعالیت‌های بدخواهانه هستند که بر ضد اشخاص خاص برای بدنامی و رسوایشان انجام می‌شود.

۶-۲- سایبر تروریسم

سایبر تروریسم به عنوان جرم، تحریکات سیاسی و حمله علیه اطلاعات، سیستم‌های کامپیوتری، برنامه‌های کامپیوتری و اطلاعات تعریف می‌شود. (همان، ص ۳۸)

۷-۲- مفهوم بزه دیده

در ادبیات لاتین، واژه بزه‌دیده در اصل در مفهوم خاصی به معنای آیین قربانی کردن یعنی زمانی که جان یک شخص یا حیوان به منظور خشنودی خدایان ستانده می‌شد، در تمدن‌ها و فرهنگ‌های باستانی به کار می‌رفته است و بر همین پایه در نوشتگان فارسی نیز قربانی در برابر آن به کار می‌رود. فرهنگ حقوقی آکسفورد بزه‌دیده را به معنای زیر به کار برده است:

- ۱- شخصی که در پی یک رویداد یا پیامد آسیب می‌بیند.
  - ۲- شخص یا چیزی که به دنبال یک اعتراض یا در جهت ارضای خشم و غضب آسیب دیده و یا کشته می‌شوند.
  - ۳- شکار یا طعمه موجودی زنده که برای خدا یا در یک آیین مذهبی قربانی می‌شود. (رایجیان اصلی، ۱۳۸۴، ص ۸۲)
- بزه دیده که در قوانین کیفری ایران با واژه مجنی علیه یا شاکی مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. از آفرینش‌های کمیسیون بررسی اصطلاحات مربوط به وزارت دادگستری فرهنگستان ایران در سال ۱۳۱۷ خورشیدی است که به تدریج وارد حیطه پژوهش‌ها و مطالعات جرم‌شناسان و حقوق‌دانان کیفری و به طور کلی ادبیات و گفتمان قانونگذاران در ایران شد. قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۸۱/۴/۲۸ مجلس شورای اسلامی نخستین قانونی است که در آن واژه بزه‌دیده به کار رفته است.

در ماده ۳ این قانون آمده است: «چنانچه عمل مرتکب قاچاق انسان از مصادیق مندرج در قانون مجازات اسلامی باشد مطابق مجازات‌های مقرر در قانون یاد شده و در غیر این صورت به حبس از دو تا ده سال و پرداخت جزای نقدی معادل دو برابر وجوه یا اموال حاصل از بزه یا وجوه و اموالی که از طرف بزه دیده یا شخص ثالث وعده پرداخت آن به مرتکب داده شده محکوم می‌شود.» (بیگی، ۱۳۸۴، ص ۴)

تأثیر فضای مجازی بر بزه‌دیدگی و ارتکاب بزه زنان

برای یافتن تأثیر فضای مجازی بر بزه‌دیدگی و ارتکاب بزه زنان ابتدا به بررسی نظریات بزه‌دیدگی سایبری می‌پردازیم:

نظریات بزه‌دیدگی سایبری شامل موارد ذیل می‌باشد:

- ۱- بزه‌دیدگی سایبری و نظریه فراگیری.

نظریه سبک زندگی - فعالیت‌های روزمره - و بزه‌دیدگی سایبری

این دو دیدگاه، نظرات غالب مطرح شده در این موضوع هستند و مبنای مقالات و رساله‌های نگاشته شده؛ پیش از

خاص انجام می‌یابد و موضوع این پژوهش می‌باشد عبارتند از: هرزه نگاری، قاچاق جنسی از طریق اینترنت، آزار و اذیت اینترنتی، تروریسم جنسی، تقاضای جنسی، خشونت رسانه‌ای که به دلایلی نظیر عدم آگاهی کافی رایانه ای، کنجکاو، جذاب بودن قربانی به دلیل ویژگی‌هایی نظیر زن بودن و نبود شیوه‌های نظارتی لازم به وقوع می‌پیوندند. و از آن جا که تعقیب و مجازات این گونه جرائم مسایل و مشکلات خاصی را به دنبال دارد بهترین شیوه در کاهش بزه دیدگی زنان و کودکان پیشگیری وضعی از وقوع این جرائم در محیط سایبر است. در این رویکرد سعی بر این است با اتخاذ تدابیر صحیح و موثر از وقوع جرم جلوگیری شود. در واقع هدف، سلب فرصت و ابزار ارتکاب جرم از مجرم در فضای سایبر است. آن چه در این زمینه باید به کار گرفته شود؛ افزایش آگاهی‌های عمومی در زمینه چگونگی کاربرد اینترنت و شناسایی این فضا ناشناخته، آموزش نیروهای تعقیب کننده و پلیس به طور کامل سازمان یافته و تخصصی و اعمال شیوه‌های نظارتی از سوی نهادهای مسئول است.

۲- مفهوم شناسی

جرائم سایبر فعالیت‌هایی هستند که در آن‌ها رایانه‌ها، تلفن‌ها و تجهیزات خانگی و سایر امکانات تکنولوژیک برای اهداف نامشروعی چون کلاهبرداری، سرقت، خراب‌کاری الکترونیکی، تجاوز به حقوق مالکیت افراد، سوء استفاده جنسی از زنان و کودکان و شکستن و وارد شدن به سیستم‌های کامپیوتری و شبکه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. (اسلوین، ۱۳۸۰، ص ۵۶)

در منابع موجود، انواع جرائم سایبر مورد توجه عبارتند از:

۱-۲- هک و فعالیت‌های مرتبط با آن و ویروس و دیگر برنامه‌های خراب‌کارانه

هک دسترسی پذیری بدون اجازه به سیستم‌های کامپیوتری، برنامه‌ها و اطلاعات و باز کردن فایل‌ها برای صدمه وارد کردن است.

ویروس‌ها و انواع کدهای مخرب بسیار آسیب زا هستند. یک ویروس خطرناک می‌تواند فایل‌ها را پاک کند و یا به سیستم‌ها آسیب دائمی برساند. (پاستر، ۱۳۸۷، ص ۷۳)

۲-۲- ورود به حریم خصوصی

به معنای ورود عمدی به حوزه مالکیت دیگری بدون اجازه مالک یا استفاده کننده اصلی است. در فضای مجازی هیچ گونه ورود فیزیکی به حوزه خصوصی افراد صورت نمی‌گیرد، بلکه اطلاعات را می‌توان از طریق دیدن صفحه مانیتور کامپیوتر به دست آورد. (جهان بین، ۱۳۸۴، ص ۵۶)

۳-۲- کلاهبرداری و سرقت

انواع متفاوت کلاهبرداری‌ها روی شبکه‌های کامپیوتری انجام می‌شوند که برای پلیس غیر قابل دسترس است. کلاهبرداران در مسنجرها، چت روم‌ها، ایمیل‌ها و وب

تأثیر فضای مجازی بر بزه دیدگی زنان، موضوعی است که نگارنده در این پژوهش، بدان پرداخته است. موضوعی که به صورت میان رشته‌ای با حوزه‌های مختلفی از علم از جمله حقوق جزای عمومی و اختصاصی، جرم‌شناسی، بزه‌دیده‌شناسی، جامعه‌شناسی، روانشناسی، فضای سایبر و رایانه در ارتباط است. فرایند تجدد و به ویژه جهانی شدن، این امکان را فراهم می‌سازد تا انسان‌ها از سلطه‌ی مرزهای مکانی رهایی یابند و در گستره‌ی بسیار پهناور فضا و زمان با یکدیگر رابطه برقرار کنند. اگرچه در جوامع سنتی هم روابط اجتماعی در چارچوب فضا و زمان شکل می‌گرفت و این روابط به واسطه‌ی وابستگی فضا و زمان به مکان، محدود و مکان مند بودند. در این شرایط مکان کاملاً در خدمت فرهنگ و هویت سازی سنتی قرار داشت در حالی که فرایند جهانی شدن با فضا مند ساختن زندگی اجتماعی

این قابلیت و توانایی مکان را به شدت کاهش می‌دهد. اما آن چه زمینه چنین تغییراتی را پدید آورده، دستاوردهای تکنولوژیک جدید و متاخر بشری است. انقلاب ارتباطی و اطلاعاتی هزاره‌ی سوم بسیار فراتر از صرفاً الکترونیکی کردن رابطه انسان هاست. تکنولوژی‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی با آوردن امکان پیدایی جامعه‌ی شبکه‌ای نه تنها به افراد و جوامع در قالب‌هایی تازه هویت‌هایی تازه بخشیده، بلکه رفتار ما را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. هر پدیده جدید به محض ورود به دنیای واقعی همواره فرصت‌ها و چالش‌هایی را به همراه خواهد داشت. فضای مجازی نیز به عنوان ابزار ارتباطی نوین همچون تیغ دو لبه‌ای است و برای خطراتی که به واسطه آن پیش می‌آید باید هوشیار بود و آمادگی مقابله با آن را داشت. در واقع، اینترنت به واسطه‌ی تعامل اجتماعی حاکم بر آن قادر به ایجاد شرایطی است که می‌تواند تا اندازه‌ای در سازمان دهی مسیر علائق افراد و شکل گیری هویت‌های جدید موثر باشد که این هویت‌ها که به واسطه‌ی تعامل اینترنتی شکل می‌گیرند اصطلاحاً هویت‌های مجازی نامیده می‌شوند. به موازات گسترش فعالیت‌های و ارتباطات در فضای سایبر، بخشی از بزهداران نیز فعالیت‌های مجرمانه خود را به فضای سایبر منتقل کرده‌اند یا از رهگذر چنین فضای، مرتکب جرم یا جرایمی می‌شوند. به طور خلاصه می‌توان گفت که امروزه جوامع با جرایم رایانه‌ای و بزهداری زنان در فضای سایبر به عنوان یک واقعیت اجتماعی و جرم‌شناختی مواجه‌اند. روش‌های پیش‌بینی شده برای پیشگیری از بزه‌دیدگی این گروه در محیط سایبر در شکل وضعی و استفاده از این سازوکارها در کنار دیگر موارد می‌تواند نویدبخش یک سیاست جنایی کارا و هدفمند و مؤثر در زمینه پیشگیری از بزه دیدگی زنان در فضای سایبری تلقی گردد.

۱-۱- طرح بحث

گسترش استفاده از اینترنت و شناسایی فضای سایبر، لزوم توجه هر چه بیشتر به استفاده کنندگان و حمایت از کاربران این تکنولوژی را مورد تاکید قرار می‌دهد. فضای سایبر، محیطی مجازی و غیر ملموس موجود در فضای شبکه‌های بین المللی است که این شبکه‌ها از طریق شاهراه‌های اطلاعاتی مانند اینترنت به هم وصل هستند. از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های این فضا، طبیعت فرامرزی آن است و به تبع آن جرایم اینترنتی را نمی‌توان در حصار مرزهای یک کشور محدود کرد. در واقع مکان جغرافیایی یک کاربر برای مجرمی که قربانیان خود را از طریق اینترنت انتخاب می‌کند، اولویتی محسوب نمی‌شود. از این رو گستردگی فضای سایبر، نقاط مختلف دنیا را تحت پوشش قرار می‌دهد. لذا شناسایی جرم، مجرم و واکنش‌های مناسب علیه آن و شناخت قربانیان و حمایت از آنها به مراتب مشکل‌تر از جرایم عادی است. جرائم ارتكابی در این فضا که علیه زنان به طور

ادامه از صفحه قبل:

بحث پیرامون بزه‌دیدگی سایبری بهتر است تفاوت میان جرائم رایانه‌ای و سایبری را مورد بررسی قرار دهیم و مشخص نماییم که: آیا میان این دو نوع از جرائم تفاوتی وجود دارد یا خیر؟

زیرا بسیاری در خصوص تفاوت میان جرم سایبری و جرم رایانه‌ای دچار ابهام هستند؛ به گونه‌ای که بسیاری از نویسندگان میان موارد استفاده از این دو اصطلاح قائل به تفصیل نشده‌اند.

به هر حال به نظر می‌رسد پیش از ورود به بحث پیرامون بزه‌دیدگی سایبری لازم است، تفاوت میان جرم سایبری و رایانه‌ای را به طور مختصر مورد بحث قرار دهیم.

جرم سایبری را این گونه تعریف کرده‌اند: «هر جرمی که در بردارنده رایانه‌ها و شبکه‌ها باشد جرم سایبری است، ولو آن که خیلی متکی به رایانه نباشند.» (سورین، تانکار، ۱۳۸۲، ص ۶۹) این در حالی است که عده‌ای جرائم سایبر را جرمی می‌دانند که دسته‌های مختلفی از جرائم را در فضای سایبر و شبکه جهانی اینترنت در بر می‌گیرند و شامل «جرائم ارتكابی به کمک رایانه» و «جرائم متمرکز بر رایانه» نیز می‌شود. (همان، ص ۷۲)

در واقع جرائم سایبری در فضای سایبر که متشکل از شبکه‌هاست رخ می‌دهد، اما جرائم رایانه‌ای در فضایی گسترده‌تر که در بردارنده مصادیق خارج از شبکه‌ها و خصوصاً اینترنت می‌باشد، به وقوع می‌پیوندد؛ لذا به تعبیری میان این دو رابطه عموم و خصوص مطلق وجود دارد، از این رو دایره شمول بزه‌دیدگان جرائم رایانه‌ای بیشتر از بزه‌دیدگان سایبری است.

با این وجود با توجه به اهمیت بزه‌دیدگی سایبری که تأثیر و تأثر آن به سبب گستردگی فضای سایبر و رکن اصلی آن (اینترنت) بسیار بیشتر و مبتلا تر است و نیز آثار مخرب آن نیز گسترده‌تر می‌باشد.

■ نقش محیط سایبر در تحقق بزه‌دیدگی زنان

گسترش روزافزون حضور انسان‌ها در فضای سایبر، که به تعبیری محیطی خارج از جوامع واقعی و فیزیکی است، در جای خود منجر به شکل‌گیری جوامع سایبری شده است.

این جوامع که بر اساس ویژگی‌های خاص فضای سایبر به وجود آمده‌اند خود به محیطی برای فعالیت‌های فعالان سایبری بدل شده‌اند. حضور در هر جامعه‌ای به فراخور آن جامعه دارای محاسن و معایبی است، که فرد می‌بایست با حضور در آن محیط آن را بی‌درد. از جمله معایب هر جامعه جرمی است که در آن جامعه بنا بر ویژگی‌های خاص بر اعضا تحمیل می‌شود. (جهان بین، ۱۳۸۴، ص ۶۱) جوامع سایبری نیز از این قاعده مستثنی نیستند و لذا زمینه‌های بزه‌دیدگی اعضای آن‌ها متناسب با ویژگی‌های خاص آن جوامع می‌باشد؛ همان‌طور که پیشتر نیز اشاره کردیم خصوصیات این جوامع مبتنی بر ویژگی‌های فضای سایبر است و می‌بایست برای نیل به شناخت بزه‌دیدگی سایبری نقش محیط سایبر در تحقق بزه‌دیدگی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

اندک جرم‌شناسانی که در حوزه جرائم سایبر فعالیت می‌کنند، قائل بر این هستند که تفاوت‌های فضای سایبر با فضای فیزیکی عاملی مؤثر در شکل‌گیری جرائم و بالطبع بزه‌دیدگی می‌باشد؛ از جمله می‌توان به دیدگاهی که در قالب نظریه انتقال فضا مطرح شده، اشاره نمود: «نظریه‌ی انتقال فضا تفسیری است درباره ماهیت رفتار اشخاصی که عملکرد هنجار و ناهنجار خود را در فضای فیزیکی و سایبر نشان می‌دهند.» (سورین، تانکار، ۱۳۸۲، ص ۸۳)

لازم به ذکر است که ویژگی‌های خاص فضای سایبر و از جمله امکان تحصیل هویت‌های گوناگون و نیز عدم برخورد فیزیکی و مواجهه، باعث می‌شود تا رفتارهای افراد نسبت به یکدیگر بر پایه شناخت آن‌ها از ظاهر مجازی یکدیگر باشد؛ از این رو برخی مزایای مواجهه حضوری که در فضای فیزیکی وجود دارد در فضای سایبر وجود نداشته و این امر خود دلیلی است برای بزه‌دیدگی. از سوی دیگر ساختار فضای سایبر که امکان اختفای ماهیت واقعی افراد را فراهم می‌کند، مجال را فراهم می‌سازد تا در پس آن کسانی که در این فضا حضور دارند، مرتکب اعمالی شوند که در فضای واقعی بعید است به انجام آن اقدام کنند. این ویژگی‌ها سبب شده تا افراد در این دو فضا ماهیت متفاوتی داشته باشند. از سویی دیگر برخی اشخاص با توجه

به شناختی که از یک فرد در فضای واقعی دارند، همان دید را نسبت به وی در فضای سایبر دارند، در حالی که آن فرد شخصیت متمایزی را در این محیط از خود بروز می‌دهد و این اعتماد منجر به بزه‌دیدگی افراد در برابر آن شخص خواهد شد.

۵- بزه‌دیدگی زنان در فضای مجازی

امروزه استفاده از فن‌آوری و تکنولوژی‌های نوین ارتباطی که اینترنت یکی از جلوه‌های آشکار آن در دنیای معاصر بوده، موجب بروز تغییرات و تحولات غیر قابل‌تصور شده، تا جایی که به همین مناسبت عصر جدید، عصر انقلاب در ارتباطات نامیده می‌شود. (کمانکش، ۱۳۹۳، ص ۳۶)

اینترنت انقلابی عظیم در دنیای ارتباطات است که مرز جغرافیایی نمی‌شناسد. اینترنت شبکه شبکه‌ها است. شبکه گسترده جهانی که شبکه‌های مختلف رایانه‌ای در اندازه‌های متعدد و حتی رایانه‌های شخصی را با استفاده از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی به یکدیگر متصل می‌کند.

این شبکه جهانی از طریق خطوط تلفن، رایانه‌های شخصی و شبکه‌های رایانه‌ای را به یکدیگر متصل می‌کند و با اختصاص نشانی‌های الکترونیکی مشخص به هر یک از آن‌ها برقراری ارتباط سریع و گسترده را میان کل کسانی که به شبکه متصل هستند، فراهم می‌کند و تبادل اطلاعات میان آنان را به صورت متن، صدا، تصویر و فیلم میسر می‌سازد. (دزیانی، ۱۳۹۴، ص ۴۸)

در همین راستا شیلد و بهارمن، اظهار می‌دارند که اینترنت با تمامی جنبه‌های زندگی از جمله مدرسه، محل کار، خدمات بانکی، تجارت، پرداخت مالیات و حتی رأی‌گیری تلفیق شده است. اینترنت توانسته با ورود خود به سرعت به یکی از ابزار لازم زندگی تبدیل شود و به نظر می‌رسد حذف آن از امور روزمره زندگی غیر ممکن باشد. اینترنت امروزه جایگاه ویژه‌ای در ساختار زندگی خانواده‌ها پیدا کرده است و کامپیوتر به عنوان یک وسیله اما با کاربردی متفاوت‌تر، متنوع‌تر و شخصی‌تر وارد خانه شده و عرصه زندگی اجتماعی را دچار تغییر و تحول نموده، روابط اجتماعی جدیدی با ویژگی‌های نوین در جامعه حاکم می‌سازد. (حسن بیگی، ۱۳۸۲، ص ۶۷)

براساس یافته‌های بزه‌دیده‌شناسی، قربانی مستقیم جرم که تا پیش از این زیان دیده، بی‌گناه و مستحق حمایت تلقی می‌شد، می‌تواند با کردار اجتماعی و نیز با نوع رفتار خود با دیگران، الهام بخش اندیشه مجرمانه و مسبب ارتکاب جرم باشد. به علاوه می‌تواند با حرکات و رفتار خود مقدم بر ارتکاب جرم به لحاظ عدم توانایی یا عدم اقدام به محافظت از خود، قربانی جرم واقع گردد. (جلالی فراهانی، ۱۳۸۹، ص ۸۶)

به عنوان مثال: زنی که مورد تعرض قرار گرفته است، خود می‌تواند مقصر باشد (دلکوستا، ۱۳۸۳). در همین ارتباط اسپارکس (۱۹۲۸) شش عامل را در بزه‌دیدگی مورد تأکید قرار می‌دهد:

۱- آسیب‌پذیر بودن؛

۲- فرصت؛

۳- جذابیت؛

۴- تسهیل؛

۵- تأثیرگذاری؛ ۶- مصونیت مرتکب از تعقیب و مجازات. «اصطلاح آسیب‌پذیری» ویژگی‌های تأثیرگذاری شخصی مانند ضعف (روحی، جسمی یا هردو) پیری، یا جوانی است. «فرصت» مانند افزایش ساعات گردش و قدم زدن در شب.

«جذابیت» اشاره به اغواگری دارد. «تسهیل» اشاره به این دارد که آیا بزه‌دیده موقعیت خطرناک ویژه‌ای را به صورت عمدی، مساعد آمیز یا به طور ناآگاهانه به وجود آورده است. به طور مثال قفل نکردن درب خودرو.

«تأثیرگذاری» که به نظر اسپارکس به طور ویژه‌ای مرتبط با خشونت‌های بین افراد و تجاوز جنسی است. «مصونیت» یا در امان ماندن مرتکب از تعقیب و مجازات که ارتباط با موقعیت‌هایی دارد که احتمال شکایت به وسیله بزه‌دیده کم است یا چنانچه شکایت کند احتمال کمی وجود دارد که حرف او را باور کنند.

بنابراین جرم منظور می‌تواند ارتکاب باید بدون این که مرتکب از ردیابی و دستگیری خود ترسی داشته باشد. این مورد غالباً در جرایم سایبری صادق است. اغلب این دسته‌بندی‌ها این مفهوم را به همراه دارد که بزه‌دیده در وقوع جرم دارای درجاتی از مسئولیت می‌باشد.

وقتی سخن از بزه‌دیده فضای مجازی مرتبط با ارتباط نامشروع به میان می‌آید آن‌چه به ذهن متبادر می‌شود، بزه دیده‌ای است که با رضایت‌مندی مرتکب جرم شده است؛ چنین پدیده‌ای در جرم شناسی، «جرم بدون قربانی» اطلاق می‌شود مانند استعمال

مواد مخدر، روسپی‌گری، تکدی و نظایر این‌ها اما واقعیت این است که نه تنها قربانی بلافصل این گونه جرایم، خود مرتکبان آن‌ها هستند، بلکه این گونه رفتارها جامعه را در معرض صدمه و آسیب قرار می‌دهد و موجب اشاعه فساد و افزایش جرایم در جامعه می‌شود. (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۰، ص ۲۷۸).

روابط نامشروع همراه با رضایت بزه‌دیده بی‌تردید با بزه‌دیدگی ساختاری زنان ارتباط دارد و نه تنها می‌تواند معلول ساختارهای فرهنگی اجتماعی و اقتصادی باشد، بلکه می‌تواند علت تخریب این ساختارها نیز قرار گیرد.

منتسکیو (۱۳۷۰)، معتقد است که ورود زنان در این‌گونه روابط، بزرگترین بدبختی‌ها را موجب می‌شود تا جایی که اساس حکومت را از بین می‌برد و روح مرد را فاسد می‌کند. از آنجایی که یانگ (۱۹۹۶)، معتقد است که دریافت حمایت اجتماعی، ارضای جنسی و خلق پرسونا، سه عاملی هستند که منجر به افزایش تعاملات اینترنتی می‌شود و با توجه به اینکه در حوزه بزه‌دیدگی سایبری در ایران تحقیق اندکی صورت گرفته و همچنین این موضوع که ماده ۱۵ قانون جرایم رایانه‌ای معاونت در جرم که شامل تحریک، ترغیب، تهدید، فریب، تسهیل دست‌یابی یا حتی آموزش استعمال مواد مخدر یا انحراف جنسی است را تحت پوشش قرار داده است.

۶- رویکردهای پیشگیری وضعی

با توجه به رویکرد کلی مقابله با جرایم که در دهه‌های اخیر شاهد تحولات شگرفی نیز بوده است، می‌توان دو گزینه را پیش‌رو قرار داد که عبارتند از: اقدامات کیفری و غیرکیفری. در زمینه اقدامات کیفری سعی می‌شود از طریق جرم‌انگاری هنجارشکنی‌ها و سوء استفاده‌های جدید و یا تجدید نظر در قوانین کیفری گذشته، ارباب‌پذیری مؤثری درباره مجرمان بالقوه یا مکرر صورت می‌گیرد که به این ترتیب، از ارتکاب جرم باز داشته شوند. (نیازپور، ۱۳۸۲، ص ۱۲۴)

اما رویکرد دوم که در بستر جرم‌شناسی تبلور یافته و با الهام از علوم دیگر نظیر پزشکی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی پدید آمده، اتخاذ تدابیر پیشگیرانه را در دستور کار خود قرار داده است. در این زمینه، تاکنون الگوهای مختلفی در عرصه جرم‌شناسی پیشگیرانه ارائه شده و مورد آزمون قرار گرفته است.

از مهم‌ترین و مؤثرترین این الگوها می‌توان به پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی اشاره کرد. به طور خلاصه، در پیشگیری اجتماعی سعی بر این است که با افزایش آگاهی افراد و تربیت صحیح آن‌ها، به ویژه قشر جوان و نوجوان جامعه، و همچنین از بین بردن زمینه‌های اجتماعی وقوع جرم (مانند فقر و بیکاری) انگیزه‌های مجرمانه از مجرمان سلب شود.

اما در پیشگیری وضعی، هدف سلب فرصت ابزار ارتکاب جرم از مجرم بانگیزه است. (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۰، ص ۲۰۸)

■ کارکردهای پیشگیری وضعی

کارکرد پیشگیری وضعی از جرم در این است که ابزار و فرصت ارتکاب جرم را از مجرم سلب می‌کند. توجه به مثلث جرم می‌تواند به درک این موضوع کمک کند. برای ارتکاب یک جرم، سه عامل باید جمع شوند. مهم‌ترین آن‌ها که قاعده‌ی مثلث جرم را هم تشکیل می‌دهد، انگیزه مجرمان است.

انگیزه باعث بیدار شدن میل درونی در افراد و به تبع آن قصد مجرمانه می‌شود. برای از بین بردن این عامل ضروری است

تدابیر پیشگیرانه اجتماعی اتخاذ شود. اما اگر به هر دلیل مجرم دارای انگیزه شدند، باید از اجتماع دو ضلع دیگر این مثلث، یعنی فرصت و ابزار ارتکاب جرم جلوگیری کرد.

از میان این دو، سلب فرصت از مجرم اهمیت بیشتری دارد، زیرا متصدیان امر هرچه بکوشند ابزار ارتکاب جرم را از سطح جامعه جمع‌آوری کنند، بازهم مجرم با انگیزه خواهند توانست به آن‌ها دست یابند. هرچند در عین حال نباید اهمیت جمع‌آوری این ابزارها را در کاهش جرایم نادیده گرفت. به هر حال، آنچه در پیشگیری وضعی از جرایم اولویت دارد، حفظ آماج‌ها و بزه‌دیدگان از تعرض مجرم است. (ص ۱۳۸۰، ۹۲)

لازم به ذکر است که سیاست‌گذاری‌های اجتماعی را می‌توان با به کارگیری تدابیر پیشگیرانه وضعی در فضای سایبر، در چهار گروه طبقه بندی کرد:

۱. تدابیر نظارتی
۲. تدابیر صدور مجوز
۳. ناشناس‌کننده‌ها و رمزنگارها
۴. تدابیر محدودکننده دسترسی (فیلترینگ)

تدابیر نظارتی:

به طور خلاصه این تدابیر در دو شاخه اصلی قرار می‌گیرند. یک شیوه این است که با اتخاذ تدابیر نظارتی در دنیای فیزیکی، از ارتکاب جرایم در فضای سایبر جلوگیری شود.

برای مثال، به والدین آموزش داده می‌شود سیستم‌های رایانه‌ای را در نقاطی از منازل قرار دهند که در معرض دید عموم باشد تا فرزندان فرصت سوء استفاده از خلوت در فضای سایبر را پیدا نکنند.

شیوه دیگر نظارت که با ویژگی‌های این فضا نیز سازگار است، نظارت الکترونیکی نام دارد. در این جا با به کارگیری تجهیزات و برنامه‌های خاص، فعالیت‌های شبکه‌ای افراد تحت نظر قرار می‌گیرد. نظارت الکترونیکی نیز به دو شکل انجام می‌شود: هم‌زمان و غیر هم‌زمان.

در حالت اول، ابزار الکترونیکی مسئول یا متصدی مربوطه را از فعالیت‌های غیر مجاز شبکه‌ای کاربر در همان زمان آگاه می‌کند. به این ترتیب، او می‌تواند اقدامات لازم را انجام دهد. اما در نظارت غیر زنده، بسته به میزان دقت ابزار تمام یا بخش گزینش شده‌ای از فعالیت‌های شبکه‌ای را ثبت می‌کند. (اورت ام، شومیکر، ۱۳۸۶، ص ۱۶۷)

تدابیر صدور مجوز:

این تدابیر از الگوبرداری از دنیای فیزیکی به اجرا در می‌آیند. یکی از شیوه‌های رایج سلب فرصت مجرمانه یا حتی جلوگیری از بزه‌دیدگی افراد، کنترل دسترسی است.

به عبارت دیگر، تنها کسانی می‌توانند به محیط‌هایی با ویژگی‌های خاص وارد شوند که تاییدیه مورد نظر را داشته باشند. لذا چنانچه تدابیر کنترل دسترسی به خوبی اجرا شود از ورود مجرم بالقوه و همچنین کسانی که به هر دلیل مطابق قانون نمی‌توانند وارد آن محیط شوند، جلوگیری به عمل می‌آید. (اسلوین، پیشین، ص ۷۸)

ناشناس‌کننده‌ها و رمزنگارها:

کارکرد ناشناس‌کننده‌ها این است که پیوندهای هویتی را قطع می‌کنند. این ابزارها تنها آن چیزی را که به طور تصادفی ایجاد شده به عنوان هویت اشخاص ارائه می‌دهند و کاربران قادر خواهند بود در تعاملات شبکه‌ای خود از آن استفاده کنند.

به این ترتیب، هرکس از هویت ناشناس کاربر مورد نظر آگاه شود، با موانعی مواجه خواهد شد. این اقدام به ویژه برای زنان و کودکان یا به طور کلی اشخاص آسیب‌پذیر سودمند است.

زیرا بی‌آن‌که فرصت شناسایی خود را به مجرم سایبر بدهند، می‌توانند به فعالیت‌های شبکه‌ای بپردازند. رمزنگاری اطلاعات فرد را از مقابل دیدگان تمامی اشخاص (به استثناء آن‌هایی که مجاز شمرده می‌شوند) پنهان می‌کند.

در اکثر فعالیت‌های کلی رمزگذاری، اصل ساز پیامی را برای مخاطب خود ایجاد می‌کند و سپس آن را طی مراحل رمزنگاری محفوظ کرده و به عنوان یک رمز نوشته ارسال می‌کند. مخاطب نیز به محض دریافت آن را رمزگشایی و به متن اصلی تبدیل می‌کند.

تدابیر محدودکننده دسترسی (فیلترینگ):

این تدابیر شامل اقداماتی می‌شود که از ورود یا ارسال برخی داده‌های غیرمجاز جلوگیری می‌کند، بعضی یک سوپه عمل

می‌کنند، یعنی فقط از ورود یا خروج موارد غیرمجاز جلوگیری می‌کنند، اما بعضی دیگر عمل دوسویه دارند. با توجه به موقعیت و مبنای عمل فیلترها، می‌توان برای آن‌ها تقسیماتی قایل شد که به دلیل اهمیت موضوع به آن‌ها اشاره می‌شود:

فیلتر از سوی مشتری:

۱. فیلترهایی که می‌توان بر روی رایانه‌های شخصی رومیزی یا قابل حمل نصب کرد که نقطه‌ی دسترسی به اینترنت را برای کاربر پایانی فراهم می‌آورند.

۲. فیلتر از سوی ارائه دهنده خدمات دسترسی ضروری (کافی نت) یا ارائه دهنده خدمات اینترنتی:

کمتر اتفاق می‌افتد کسی بر روی سیستم کامپیوتری خود فیلتر نصب کند و غالباً ارائه دهنده خدمات دسترسی کاربر را از دسترسی به سایت‌ها محروم می‌کند. کاربر مجبور است که برای برقراری ارتباط شبکه‌ای به یک ارائه دهنده خدمات دسترسی مراجعه کند یا از منزل و محل کار خود با یک ISP ارتباط برقرار کند. به این ترتیب این دو مرجع می‌توانند با نصب فیلتر از دسترسی وی جلوگیری کنند. (اورت ام، شومیکر، ۱۳۸۶، ص ۱۹۳)

فیلتر از سوی سرور:

این نوع فیلترها در مؤسسات یا نهادهایی کاربری دارند و معمولاً بر روی سیستم کامپیوتری‌ای نصب می‌شوند که امکان دسترسی شبکه‌ای را برای کامپیوترهای واقع در مجموعه‌ی خود فراهم می‌آورد.

فیلتر از سوی ایجادکننده نقطه تماس بین‌المللی:

این مراکز، شاهراه اصلی برقراری ارتباطات شبکه‌ای داخل یا خارج محسوب می‌شوند. مسأله قابل تأمل و تدبیر جدی از سوی سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران دولتی است. زیرا با مزیت‌های قابل توجه سایبر، نظیر خلوت، گمنامی و بدون مرز بودن کاربری رایانه‌ای که جرأت قابل توجهی را در مجرم و منحرفان بالقوه پدید می‌آورد، همراه می‌شود. (جلالی فراهانی، ۱۳۸۷، ص ۱۰)

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی تأثیر فضای مجازی بر بزه دیدگی زنان پرداخته شده است. در رابطه با اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق باید گفت: فضای سایبر در کنار مطلوبیت‌هایی که دارد، تهدیداتی همچون جرایم سایبر را نیز به همراه دارد. عامل محرکه برخی از این جرایم، کاربران ناآگاه، بی‌احتیاط یا طماعی هستند که زمینه وقوع جرایم سایبر و بزه‌دیدگی خویش را فراهم می‌کنند این دسته از کاربران با اقدامات و رفتارهای پر خطر خویش از جمله کلیک کردن بر روی لینک‌های مختلف، باز کردن ایمیل‌های ناآشنا، ذخیره اطلاعات شخصی بر روی گوشی و یا سیستم رایانه، وارد کردن اطلاعات بانکی در صفحات جعلی، دادن اطلاعاتی همچون رمز عبور به دوستان و آشنایان و..... عامل محرکی برای بزه‌کار به حساب می‌آیند. در توضیح باید گفت: فضای مجازی با آثار مخربی که دارد می‌تواند بر بزه‌دیدگی یا ارتکاب بزه توسط زنان مؤثر باشد. همچنین مکتوم ماندن هویت مجرم اینترنتی، او را در یک موقعیت برتر قرار می‌دهد و او را ترغیب به ارتکاب جرایم بعدی می‌نماید. که این امر می‌تواند زمینه ساز تحقق بزهکاری و بزه دیدگی زنان یا هر دو باشد. که روش‌های پیشگیرانه به شکل وضعی و به تناسب حال و وضعیت و طبیعت خاص می‌تواند کمک شایانی به جرایم سایبری نماید که این مهم به دو صورت کیفری و غیر کیفری می‌باشد. لازم به ذکر است که ارتباط از طریق فضای مجازی در سال‌های اخیر جایگاه قابل توجهی در بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. شبکه‌های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی افراد (فردی و اجتماعی) تأثیرگذارند. در شکل دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی و اجتماعی و سیاسی جوامع هم تأثیرگذارند. امروزه با توجه به نقشی که تاکنون در ابعاد مختلف زندگی داشته‌اند، نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه ی افکار و اندیشه های بشری محسوب می شود به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه ی نخست اولویت قرار دارد. در واقع، از آنجا که فضای سایبر از ویژگی‌هایی برخوردار است که مبارزه با این جرایم و برخورد با

مرتکبین و عوامل چنین خطرات و حملاتی را بسیار مشکل و در بسیاری از موارد غیرممکن نموده است. جهانی بودن فضای سایبر، گستردگی، نامحدود بودن و عدم تحدید به مرزهای جغرافیایی، ناشناخته بودن مرتکبین و عدم حاکمیت عوامل نظارت اجتماعی سبب شده است که مرتکبین جرایم سایبر ناشناخته بمانند یا حتی پس از شناسایی به واسطه مشکلات و هزینه‌های ناشی از تعقیب و تحقیق، بلاتعقیب و بدون مجازات باقی بمانند.

از این‌رو با توجه به مشکلات مزبور ایده تعقیب و مجازات مرتکبین سایبر جای خود را به راهکار دیگر، یعنی پیشگیری غیرکیفری داده است. لذا یکی از کامل‌ترین الگویی که در زمینه پیشگیری غیر کیفری از جرایم سایبر ارائه شده است پیشگیری وضعی است.

رویکرد وضعی در راستای پیشگیری از جرایم، سایبر در قالب تدابیر فنی در طول دوران کوتاه عمر کاربردی خود موفقیت‌های تحسین‌برانگیزی را کسب کرد و طرفداران این پیشگیری به وضوح نشان داده‌اند که کاهش فرصت‌ها می‌تواند برای ارباب بزهکاران و بازدارندگی از این‌گونه جرایم بدون توجه به علل اصلی جرم مفید باشند.

از مهم‌ترین و مؤثرترین راه‌های پیشگیری از جرایم سایبری می‌توان به به پیشگیری وضعی اشاره کرد. در واقع کارکرد پیشگیری وضعی از جرم در این است که ابزار و فرصت ارتکاب جرم را از مجرم سلب می‌کند.

در این پژوهش به راهبردها و تدابیر پیشگیرانه وضعی در فضای سایبر پرداخته شد و این گونه تدابیر را در چهارگروه مورد بحث قرار می‌دهد که در تدابیر نظارتی، این تدابیر را به طور خلاصه در دو شیوه مورد بررسی قرار می‌دهد.

یک شیوه اتخاذ تدابیر نظارتی در دنیای فیزیکی است که قراردادن سیستم رایانه‌ای در نقاطی از منزل که در معرض دید عمومی باشد و توسط والدین صورت می‌گیرد.

و شیوه دیگر نظارت الکترونیکی است که با به کارگیری تجهیزات و برنامه‌های خاص، فعالیت‌های شبکه‌ای افراد تحت نظر قرار می‌گیرد. تدابیر صدور مجوز یکی از شیوه‌های رایج سلب فرصت مجرمانه یا حتی جلوگیری از بزه‌دیدگی و افراد، کنترل دسترسی است و تنها کسانی که می‌توانند به محیط‌هایی با ویژگی‌های خاص وارد شوند که تاییدیه مورد نظر را داشته باشند.

از دیگر تدابیر پیشگیرانه وضعی استفاده از ناشناس‌کننده‌ها و رمز نگارها است. رمزنگاری اطلاعات فرد را از مقابل دیدگان تمامی اشخاص (به استثناء آن‌هایی که مجاز شمرده می‌شوند) پنهان می‌کند.

از دیگر اقدامات، تدابیر محدودکننده دسترسی (فیلترینگ) است که از ورود یا ارسال برخی داده‌های غیرمجاز جلوگیری می‌کند، بعضی یک سوپه عمل می‌کنند، یعنی فقط از ورود یا خروج موارد غیرمجاز جلوگیری می‌کنند.

پیشنهادها

در خاتمه، پیشنهادهای ذیل در زمینه مقابله با جرایم سایبر ضروری به نظر می‌رسد:

- ترغیب به ایجاد و اجرای قوانین سیاست‌ها و دستورالعمل‌های امنیتی رایانه.

- وضع قوانین سختگیرانه‌تر جهت برخورد با مجرمان جرایم اینترنتی و اجرایی نمودن این قوانین.

- پخش آگهی‌های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی خانواده‌ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت.

- گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه به طوری که فرزندان از نظر عاطفی، احساس خلأ نکنند و جهت جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند.

- هنجارسازی‌های مثبت و ترویج فرهنگ استفاده از اینترنت و فضای مجازی.

- طراحی و تدوین بخشی در کتاب‌های درسی در ارتباط با آشنایی دانش آموزان با فناوری‌های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آنها.

منابع و مأخذ در دفتر نشریه موجود است

* - عضو مرکز وکلا، کارشناسان رسمی

و مشاوران خانواده قوه قضائیه

* - استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی،

دانشگاه قم

دکتر علی یحیایی
پژوهشگر حقوق بین الملل

ابعاد حقوقی اتحاد اقتصادی و پیشبرد منافع ملی کشورها

حقوق بین الملل همواره متأثر از عوامل گوناگونی است که به طور معمول در سطح جهانی قابل بررسی هستند. می توان به جرئت یکی از این عوامل را گروه ۲۰ یا گروه هشت دانست که کارکرد خود، تاثیر چشمگیری بر حقوق بین الملل دارند. درک گستردگی این تاثیر، با آشنایی از کارکرد و نحوه فعالیت و اهمیت تصمیمات آن ها امکان پذیر خواهد بود. از این رو برای بررسی تاثیر این دو گروه بر حقوق بین الملل، توضیحی در ارتباط با این دو گروه خواهیم داشت.

■ نقاط اشتراک گروه هشت و گروه بیست

گروه ۲۰ یا گروه هشت با یکدیگر متفاوت هستند اما می توانیم از نقاط اشتراک تشکیل دهنده آن ها به این اشاره کنیم که از یک تشکیلات هستند و منافع مشترکی دارند. به طور کلی برای تشکیل سازمان های بین المللی، کشورها نقاط مشترک خود را در نظر می گیرند. به این معنی که برای پیشبرد اهداف مشترک خود ابعاد مختلف فرهنگی، تاریخی، نظامی، گردشگری، ترابری و... را مورد بررسی قرار می دهند و بررسی می کنند که در کدام سری از نقاط می توانند مشترک باشند و سازمان مورد نظر را بر اساس آن ها تشکیل می دهند.

گروه هشت پایه و زیربنای گروه جی بیست است. به این معنا که این بیست کشور که در واقع نوزده کشور هستند و در ادامه به دلیل این تعداد اشاره خواهیم کرد، در مجموع حدود ۶۵ درصد جمعیت کل جهان را در اختیار دارند و این نشان دهنده این است که منابع انسانی زیادی را در بر دارند.

از سوی دیگر این کشورها دو سوم تجارت بین الملل را در اختیار دارند و همان طور که می دانیم پیشبرد اهداف اقتصادی و داشتن منافع اقتصادی یکی از نقطه های ثقل تشکیل ائتلاف ها، به ویژه مابین دولت ها است.

ماهوی یک سری از توافقات و تشکیلاتی که با هم تشکیل می دهند، این است که به طور مثال منافع امنیتی یا منافع نظامی داشته باشند که در نهایت به منافع اقتصادی باز می گردد.

گروه جی بیست خود بر این موضوع اعتقاد دارند و از روی آمار نیز قابل بررسی خواهد بود که صنعت جهان را در اختیار دارند. صنعت هایتک را در اختیار دارند و تولیدات انبوهی انجام می دهند و تجارت تاثیرگذاری در عرصه بین المللی دارند. این ها همگی نشان از اهمیت این تشکیلات دارد. زیرا همان طور که بیان شد قدرت اقتصادی دارند، صنعتگر هستند و کشورهایی با قدرت و ثروت اقتصادی هستند؛ بنابراین تجمع این کشورها در کنار یکدیگر می تواند تصمیماتی را بسازد و تصمیم ساز باشد که بر حیات اقتصادی و حتی بر حیات سیاسی دیگر کشورها و البته سازمان های بین المللی دیگر تاثیر بالایی بگذارد.

■ تغییرات از سال ۲۰۰۸

در سال ۲۰۰۸ این گروه در سطح وزرا برگزار می شد و امروزه در سطح سران برگزار می شود. زمانی که این هشت کشور تشکیل شد، فهرست کشورهای آمریکا، ژاپن، فرانسه، انگلستان، ایتالیا، چین، هند و روسیه در بین اعضای تشکیل دهنده آن ها وجود داشت.

با توجه به اتفاقات چند سال گذشته در اوکراین و شبه جزیره کریمین و تصرفاتی که دولت روسیه در آن ها انجام داده است، این کشور از گروه جی هشت اخراج شد و اکنون گروه جی هفت وجود دارد. سران این کشورها هر از چند گاهی که به طور معمول به طور سالیانه است، دور هم جمع می شوند، شور می گذارند و مسائل اقتصادی خود را با هم در میان می گذارند.

نشست گروه جی هشت یا به فراب آن، گروه جی بیست، مانند نشست امنیتی مونیخ می تواند استارت های عجیبی را در اقتصاد ایجاد کند. در مونیخ اطلاعات سیاسی و امنیتی اتفاق می افتد، ولی در جی بیست هم اتفاقات اقتصادی رقم خواهد خورد.

این چند کشور ثروتمند در ادامه کشورهای دیگری را به جمع خود اضافه می کنند، اندونزی، عربستان، آفریقای جنوبی، مکزیک، کانادا، و... از جمله این کشورها هستند.

■ اهمیت سازمان بین المللی در عرصه حقوق

ممکن است این پرسش مطرح شود که اهمیت این گروه در عرصه بین الملل چیست؟ در پاسخ باید گفت، یکی از اهمات حقوق بین الملل با توجه به مذاکره به وجود می آید. یعنی ابزار حقوق

است. به عنوان مثال در نشست قبلی تاکید زیادی بر حفاظت از محیط زیست صورت گرفت که طی آن مقرر شد که تجارت و اموری اقتصادی و همین طور صنعتی به نحوی برنامه ریزی شود که حفاظت از محیط زیست و پاسداشت آن مورد اهمیت باشد. پس نکته نخست، اتحاد بین این کشورها خواهد بود.

■ تاثیر تصمیمات جمعی بر حقوق

مورد دیگر سیاست گذاری های عمومی در عرصه بین المللی است، خواه ناخواه چون این کشورها نفوذ بالایی در بخش تجارت، صنعت و اقتصاد آن هم در سطح بین المللی دارند، تصمیماتی که به صورت جمعی می گیرند و سیاست گذاری های کلی که در قبال تجارت بین الملل انجام می دهند، می تواند به طور جدی نیز حائز اهمیت باشد. برای مثال ممکن است تصمیم گرفته شود که کالایی را به تولید انبوه برسانند و بر تعداد تولید آن کالا بیفزایند؛ مثلا از کشورهای جهان سومی و کشورهای خاورمیانه حمایت کنند، این خود از مواردی است که می تواند از اهمیت بالایی برخوردار باشد.

■ پایه های حقوق بین الملل اقتصادی

مسئله ای که بسیار اهمیت دارد اصولی است که در حقوق بین الملل به عنوان روابط بین دولت ها برقرار است. روابط اقتصادی که این گروه جی هشت و جی بیست بر اساس آن ها ایجاد شده اند، خود اصولی دارند که برمی شمارم. اصولی مانند حاکمیت و یکپارچگی سرزمینی و استقلال سیاسی حاکمیتی یکی از آن ها است. دوم برابری حاکمیتی همه دولت ها است و سوم عدم تجاوز و چهارم عدم مداخله و همچنین منفعت متقابل و برابر.

همکاری صلح آمیز، حقوق برابر افراد و حل مسالمت آمیز اختلافات را نیز از جمله این موارد می توان برشمرد.

این موارد بیس و پایه های حقوق بین الملل اقتصادی را تشکیل می دهد. در واقع حقوق بین الملل اقتصادی بر این اصول استوار است. یکی از قطع نامه هایی که تاثیر بسیار زیادی بر گروه جی هشت و جی بیست دارد، قطعنامه ای از عناوین اقتصاد بین المللی تصویب سال ۱۹۷۴ در مجمع عمومی است. به چند مورد از مواد قانونی بسیار مهم آن اشاره می کنم.

ماده ۹ این قطعنامه در خصوص مسئولیت مشترک همکاری دولت ها برای توسعه در ابعاد گوناگون است. این سندی که نام بردم اصول مختلفی را عرصه بین الملل دنبال می کند که اهداف اقتصادی دارند. با این اهداف، بعضی از موارد را جهت توسعه، الزامی در نظر می گیرند. بنابراین طبق این ماده، گروه جی هشت و جی بیست، در جهت رشد توسعه در ابعاد گوناگون همکاری مختلفی انجام می دهند که خود حائز اهمیت است. به ماده دیگری نیز می توان اشاره کرد که تقریباً همین مسئله را عنوان می کند که ماده ۱۱ همان سند است.

این ماده قانونی ها به جهت دستیابی به توسعه در عرصه بین المللی و منطقه ای و زیرمنطقه ای و بین منطقه ای، سازمان های بین المللی را توسط همکاری هایی که دارند تقویت می کنند که این نکته خود یکی از مسائل مهم و نشان دهنده اهمیت گروه هایی مانند جی هشت و جی بیست است.

■ بررسی ماده هفدهم

یک مورد دیگر نیز وجود دارد با عنوان ماده هفدهم که خیلی عمومی تر درباره این موضوع صحبت می کند. این ماده عنوان می کند که همکاری بین المللی در شکل عمومی و جهانی وظیفه همه دولت ها است. بنابراین گروه ها و نهادهای بین المللی که تلاش می کنند همکاری های بین المللی را در جهت اهداف اقتصادی پیش ببرند، این سند به گونه ای برای آنها وظیفه می داند که بر اساس همان موضوع، پیشرفت و توسعه اقتصادی کشورها را مد نظر داشته باشند. درباره همین ماده، ماده ۷ نیز یک مفهوم سلبی دارد و ایجابی نیست. این ماده در این باره صحبت می کند که دولت ها باید موانع توسعه را رفع کنند و این مورد را با مقرر کردن قوانینی در جهات رفع موانع توسعه اقتصادی مد نظر قرار دهند.

بین الملل در روابط بین الملل است و این نشست ها زیرساخت اساسی برای به دست آوردن توافقات محسوب می شود و معاهدات را به وجود می آورند؛ به همین دلیل نمی شود که نقش آن ها را در توسعه حقوق بین الملل و توازن قدرت ها به مثابه آن حفظ صلح امنیتی نادیده گرفت. به اعتقاد بنده رصد اتحاد این کشورها و مواردی که در ارتباط با آن ها رخ می دهد و حتی عضو شدن آن ها با پیشرفت اقتصادی همراه خواهد بود. حتی نفوذ در این سازمان های مختلف می تواند ارقام یا اهدافی را برای یک کشور به ارمغان داشته باشد و چه بهتر که این پیشبرد و اهداف به جهت کشور ما باشد.

■ اتحاد در معاهده

اتحاد به منظور رسیدن به یک معاهده، یکی از نکات الزامی است. به این معنی که اگر گروه ها نتوانند با هم یک سری الزامات را داشته باشند، نمی توانند به معاهدات نیز برسند.

از سوی دیگر معاهدات زمانی معنی پیدا می کنند که کشورها با اختیار و اراده خود که ناشی شده از حاکمیت ملی و دولتی آن ها است، به آن ها سر سپارند؛ به این معنی که یک سری از الزامات و تعهدات را در عرصه بین المللی بپذیرند.

در این بین به دلیل این که در عرصه بین المللی چیزی به عنوان قوه پارلمان و یا قوه قضائیه وجود ندارد، بنابراین دولت ها خود احتیاج دارند که الزاماتی را در برابر عرصه بین المللی بپذیرند.

اگر یک کشور یک سری از الزامات و تعهداتی را در معاهدات مختلف ولو ناشی از گروه ۲۰ باشد و یا هر سازمان بین المللی دیگری، نسبت به آن تعهد پیدا خواهند کرد و قلم زدن و نقض آن سری از تعهدات می تواند برای شان عواقب بین المللی ناخوشایندی به همراه داشته باشد.

این یکی از الزامات مهم در عرصه بین المللی است که بسیار حائز اهمیت است. گروه ۲۰ و گروه ۸ از آن دسته معاهداتی هستند که صرفاً نشست های مشورتی محسوب می شوند. از این رو بیانیه ای که در آن اجلاس و یا آن نشست صادر می شود، دارای جنبه الزام آور آن کشورها نیست ولی نمی شود نقش آن را نیز در به وجود آمدن معاهدات و توافقات اقتصادی نادیده گرفت.

به نظر بنده این نشست و این گروه، چه گروه هشت و چه مشتمل بر هشت که بیست کشوری هستند که اضافه شده اند، ثروت اصلی جهان در اختیارشان است و اقتصاد اصلی عرصه بین المللی را در اختیار دارند. نمی توانیم بخش مراداتی که این کشورها در عرصه بین الملل با یکدیگر دارند را نادیده بگیریم. تصور این است که این نشست یک نشست تصمیم ساز و آینده ساز است. یعنی این کشورها با مشورت ها و راهکارهایی که در نشست خود ارائه می کنند، آینده اقتصادی جهان را رقم می زنند و در پیشبرد اهداف ملی خود نیز موثر هستند. این بسیار مهم است که کشورها بتوانند در عرصه بین المللی در ابتدا به ارزش های انسانی احترام بگذارند و پس از آن منافع ملی کشور خود را به طور جمعی و نه فردی در نظر داشته باشند.

■ مصادیقی از تاثیر بر حقوق جهانی

می توان مصادیقی برای تاثیر گروه جی هشت بر حقوق بین الملل در نظر گرفت. نمای کلی این مصادیق را می توان این گونه ارزیابی کرد؛ زمانی که دو کشور در این نشست با یکدیگر ارتباط اقتصادی برقرار می کنند، می توانند هماهنگی هایی را جهت انعقاد معاهدات دو جانبه و یا چندجانبه انجام دهند.

به عنوان مثال در ارتباط با تجارت آزاد این کار را انجام دهند و زمانی که معاهده صورت می گیرد، این موضوع تجارت آزاد مابین این دو کشور را برقرار می کند، به صورتی که در گمرکات خود تخفیفات خاصی را قائل می شوند. در زمان ترخیص کالا این مرادو انجام می گیرد که این در بحث تجارت بین الملل نکته مهمی محسوب می شود.

مورد دیگری نیز در رابطه با گروه هشت بر حقوق بین الملل موثر است که می توان به آن نکته نیز اشاره کرد؛ جدا از قراردادهای دو جانبه و چند جانبه این نکته حائز اهمیت است که در بحث تجارت آزاد اتفاقی رخ می دهد که در دو یا سه جهت است. مورد نخست این است که اتحاد کشورها به جهت انجام امور اقتصادی

قواعد زیست محیطی فضا

عماد عزت آبادی - کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی / کارآموز وکالت مرکز وکلا هرمزگان

حامی عدالت: مطابق صریح اصل پنجاهم قانون اساسی حفاظت از محیط زیست یک وظیفه عمومی است و کلیه فعالیت‌هایی که با آلودگی و تخریب جبران ناپذیر آن همراه است ممنوع می‌باشد. محیط زیست را باید مجموعه‌ای از عوامل طبیعی کره زمین که بشر را احاطه کرده است تعریف کرد و آلودگی محیط زیست نیز بنابر تبصره ۲ ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب، هوا، خاک یا زمین به صورتی که با تغییر کیفیت فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیک آن مضر به حال بشر، گیاهان یا ابنیه باشد است. ماده ۱ قانون هوای پاک به عنوان نزدیک‌ترین مقرر حقوق داخلی به عرصه محیط زیست فضا آلودگی هوا را با یک بیان تمثیلی در عوامل آلوده کننده، انتشار مواد آلاینده‌ای میدانند که با توجه به مقدار و مدت آن در اثر تغییر کیفیت هوا موجب زیان برای بشر، بنا، موجودات زنده و فرایندهای بوم شناختی باشد یا رفاه عمومی را کاهش دهد. در عرصه حقوق بین الملل فضا، ماده ۹ معاهده فضای ماورای جو اعلام می‌دارد که اکتشافات فضایی نباید موجب آلودگی زیانبار فضا شود و همچنین این فعالیت‌ها نباید موجب تغییرات زیانبار در محیط زیست زمین شود. ماده ۳ این معاهده و همچنین بند ۲ اعلامیه اصول حقوقی ۱۹۶۳ ملل متحد (به عنوان بخشی از حقوق بین الملل عرفی) صراحتاً این اکتشافات را تابع حقوق بین الملل میدانند. بنابر اصل ۲۱ اعلامیه ۱۹۷۲ استکهلم (به عنوان یک مقرر غیر الزام آور) دولت‌ها نسبت به فعالیت‌های تحت کنترلشان مسئول بوده و به هر شکل ضامن عدم آسیب رسانی فعالیت‌های خود به محیط زیست مناطق خارج از صلاحیت ملی خود می‌باشند. اقدامات بشر در عرصه فضا امکان اثر گذاری بر حیاط بشر را دارد به عنوان مثال آزمایش اتمی در عرصه فضا موجب اثر بر کمربند ون آلن شده است و آن را از حالت بکر خود خارج کرده است، کمربندهای دوگانه‌ای که با جذب پرتوهای مضر کیهانی حیاط بر سطح زمین را ممکن کرده است. این امکان نیز وجود دارد که در اثر انتقال یک میکروب ناشناخته از فضا به زمین حیاط زمینی مختل شود. این امر را نباید فراموش کرد که زندگی در کرات دیگر در آینده امری محتمل است و ما این محیط را به درستی نمی‌شناسیم پس باید با احتیاط نسبت به آن رفتار شود. در واقع محیط زیست یک کلیت به هم پیوسته است بنابراین علیحده دیدن حقوق محیط زیست فضایی و متمایز دانستن مفاهیم آن از حقوق محیط زیست زمینی اشتباه محض است اما نباید فراموش کرد مسائل محیط زیست فضا با مسائل محیط زیست زمین دارای تفاوت‌هایی می‌باشد. در این نوشتار ضمن شرح برخی از مسائل مهم این حوزه برخی از قواعد ناظر بر این محیط نیز مطرح می‌شود. در این نوشتار به بخشی از اصول و قواعد ناظر بر این قسمت از محیط زیست پرداخته می‌شود

■ مفهوم آلودگی

به طور کلی در فضا با دو نوع آلودگی مواجه هستیم اول آلودگی پیشرو یعنی آلودگی فضا با فعالیت بشری مانند تعداد زیاد زباله‌های فضایی که اکنون در مدار زمین وجود دارد و به عنوان یک خطر بالقوه برای فعالیت‌های فضایی و ماهواره‌ها محسوب می‌شود و دوم آلودگی پسگرد یعنی آلوده شدن زمین با افراد و اشیاء بازگشته از فضا که به شکل بالقوه ناظر بر آلودگی میکروبی زمین است. متأسفانه حقوق بین المللی مقرر مناسبی ندارد و ماده ۹ معاهده فضای ماورای جو اساساً مفهوم آلودگی زیانبار را شرح نداده است و ما با یک مفهوم مبهم مواجه هستیم اما یک مقرر مهم ولی غیر الزام آور در این حوزه، سند سیاست حفاظت سیاره‌ای کمیته ی بین المللی تحقیقات فضایی است. در این سند آلودگی به پنج طبقه تقسیم شده است در واقع معیار مهم برای طبقه بندی آلودگی‌های پیشرو در این سند قابلیت پذیرایی اجرام هدف از فرایندهای تکامل شیمیایی با منشأ حیات است. پراین اساس در طبقه اول با اجرامی مواجه می‌باشیم که اساساً این امکان در آنها وجود ندارد، پس هیچ الزامی در رعایت نکات حفاظتی برای آن اجرام نیست. در طبقه دوم این قابلیت وجود دارد اما احتمال اینکه با آلودگی ناشی از فضاپیماهای آینده اکتشاف در آن جرم هدف را به خطر بیندازد بسیار

بعید است اما باید مدارک و مستندات فعالیت ارائه شود. در طبقه سوم با مأموریت‌های پروازی کم ارتفاع یا مداری مواجه هستیم که در آنها احتمال آسیب به جرم هدف کم است اما آن جرم قابلیت پذیرایی اجرام هدف از فرایندهای تکامل شیمیایی با منشأ حیات را دارد و بعلاوه باید عقیده علمی معتبری وجود داشته باشد که آلودگی‌ها می‌تواند آینده زیستی آن جرم را به خطر بی‌اندازد. در این طبقه مدارک و مستندات بسیار دقیق‌تری باید ارائه شود و علاوه بر آن برای ساخت کاوشگرهایی که قرار است در این طبقه مأموریتی به انجام برسانند باید از محیط قرنطینه استفاده نمایند و از ابزار آلات استریل بهره ببرند. طبقه چهارم شامل مأموریت با یک فرود برنامه ریزی شده بر جرم هدف همراه است، مدارک و مستندات در این طبقه باید بسیار دقیق‌تر و شامل جزئیات بیشتری باشد و فرود باید استریل باشد. طبقه پنجم شامل مأموریت‌هایی می‌باشد که به بازگشت به زمین ختم می‌شود بنابراین به منظور حفاظت از محیط زیست زمین الزامات مربوط به مستندات و مدارک بسیار فراگیرتر بوده و الزامات سخت گیرانه‌ای در زمینه استریل بودن همه تجهیزات و سخت افزارها وجود دارد اما اگر جرم هدف هیچ یک از اشکال حیات را نداشته باشد این الزامات کمی تعدیل می‌شود به این معنا که این مأموریت‌ها به عنوان بازگشت به زمین غیر محدود، تنها الزامات طبقه یک و دو در آن اعمال می‌شود. سایر موارد به عنوان مأموریت‌های بازگشت به زمین محدود شناخته شده و بازکردن قطعات کاوشگر به محض بازگشت به زمین ممنوع است و تمامی سخت افزارهای بازگشته که مستقیماً با جرم هدف در تماس بوده به همراه هرگونه مواد و نمونه‌های برداشته شده از جرم هدف که غیر استریل می‌باشند باید مهار و محدود گشته و به شکل قرنطینه تا پایان تحلیل‌ها و بررسی‌های پس مأموریتی نگهداری شوند و اگر کوچکترین نشانه از وجود یک موجود فرازمینی تکثیر شونده مشاهده شد نمونه بازگشته باید مهار و قرنطینه شده تا بطرز موثری آن را استریل کرد. این احتیاط‌ها ناشی از رعایت اصل احتیاط است. یکی از منابع آلودگی فضا به خصوص محیط نزدیک به زمین منابع پرتو زا است که به واسطه آزمایش اتمی در فضا و همچنین منابع انرژی اتمی تجهیزات فضایی که در آن وجود دارد ایجاد می‌شود. براین اساس ماده ۱ پیمان منع آزمایش هسته‌ای ۱۹۶۳ کلیه آزمایش‌های هسته‌ای در فضا را ممنوع اعلام کرده است. نسبت به تجهیزات فضایی اصل ۳ قطع نامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد راجع به اصول مربوط به بهره برداری از منابع انرژی هسته‌ای در فضای ماورای جو مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۹۲ استفاده از این انرژی را در فعالیت‌های فضایی محدود به مواردی کرده است که نتوان از سایر منابع انرژی استفاده کرد البته در مقدمه همین اصول منابع محرکه استثنا شده است یعنی یک ماهواره می‌تواند بدون هیچ محدودیتی از پیشرفتهایی که مستلزم استفاده از مواد هسته‌ای هست استفاده نماید، اما برای سایر موارد با محدودیت مواجه است توجه نماییم برای رفع احتمال آلودگی زمین با این مواد ماهواره ایی که از این منبع انرژی استفاده می‌کنند پس از پایان مأموریتشان باید به مدار بالاتر (مدار گورستان) هدایت شوند تا پس از تجزیه مواد آکتینید (۱۵ عنصر فلزی پرتوزا مانند اورانیوم) به سطح تابشی ایمن برسند. بر اساس بند ۱ این اصل در طراحی و ساخت منابع انرژی هسته‌ای باید بالاترین سطح استاندارد ایمنی براساس استانداردهای صادره از کمیسیون بین المللی حفاظت رادیولوژیک رعایت شود. براساس بند ۲ بدر مأموریت‌های فضایی تنها میتوان از اورانیوم غنی شده ۲۳۵ استفاده نمود. مسئولیت رعایت این اصول بر عهده دولت پرتاب کننده است یعنی دولتی که در زمان پرتاب یک شیء فضایی دارای صلاحیت کنترل بر آن شیء باشد. توجه به این نکته لازم است که این اصول با توجه سطح فن آوری زمان خودشان بوده و اکنون نیاز به بازنگری دارد.

■ پسماندهای فضایی

فعالیت‌های فضایی مانند بسیاری دیگر از فعالیت‌های بشری منجر به تولید زباله می‌شود. که در بخش‌ها مختلف فضا قرار دارد از مدارهای زمین گرفته تا سطح کرات دیگر مانند

مریخ. در این راستا به موجب قطعنامه ۲۱۷/۶۲ یک سلسله رهنمودهای داوطلبانه جهت کاهش پسماندهای فضایی ارائه شده است. البته اختیاری بودن تا زمانی است که تولید پسماند به صورت بالقوه منجر به تداخل زیانبار با فعالیت سایر دول نشود چراکه در این حالت با ماده ۹ معاهده فضای ماورای جو در تعارض قرار می‌گیرد، بنابراین اعضا معاهده ملزم و متعهد به رعایت آن می‌باشند. بر اساس این قطعنامه ۷ راهبرد را برای این منظور ارائه می‌دهد که شامل محدود کردن رها سازی پسماند در طول مأموریت فضایی عادی و کاهش احتمال برخوردهای تصادفی در مدار، کاهش احتمال شکست عملیات فضایی در مراحل مختلف، پرهیز از انهدام عمدی یا هر فعالیت زیانبار دیگر، کاهش احتمال شکست‌های پس مأموریتی ناشی از انرژی ذخیره شده، محدود کردن حضور فضا پیما و وسایل پرتاب فضا پیما در مدار نزدیک به زمین پس از پایان مأموریتشان و همچنین محدود کردن تداخل بلند مدت آنها بامدار زمین آهنگ پس از پایان مأموریتشان. به این مسئله باید توجه داشت که پسماندهای فضای معمولاً قابل شناسایی نمی‌باشند و به هیچ وجه تحت کنترل دولت پرتاب کننده آن نیست البته این امر استثنائاتی دارد مانند بالابرنده‌های مصرف شده که در دفتر ثبت اشیاء پرتاب شده ثبت شده و قابل شناسایی می‌باشد، پس ماهواره‌های از کار افتاده پسماند فضایی محسوب نمی‌شود و دولت ثبت کننده آنها در قبالشان مسئولیت دارد و تا زمانی که در منطقه مناسبی پارک نشود باید کنترل گردند. مسئله مهم راجع به پسماندها قدرت تخریب آن است چراکه پسماندهایی که در مدار پایین قرار دارند سرعتی معادل ۲۵،۲۰۰ کیلومتر در ساعت دارد پس اگر با یک ماهواره در این مدار برخورد نماید آن را نابود میکند و خود ماهواره نیز به ترکش‌های دیگری بدل می‌شود. با توجه به این خطرات جدی باید این پسماندها کاهش پیدا کند و یکی از طرق رسیدن به این امر ورود مقررات الزام آور کاهش پسماند فضایی به قوانین داخلی کشورهاست و کمیته هماهنگی پسماند فضایی متشکل از آژانس‌های فضایی ۱۱ کشور دنیا در خط مقدم این جریان است. نسبت به پسماندهای موجود در فضا یک الگو مهم می‌تواند سکوی نفت فلات قاره باشد که براساس آن بهره برداران از آن مکلف به جمع آوری آن پس از پایان فعالیتشان می‌باشند.

■ اشیاء فضایی در مدار

به طور کلی دو نوع ماهواره داریم، نخست ماهواره‌های کنشی یعنی ماهواره‌ای که حامل ایستگاهی می‌باشد که قرار است سیگنال‌های رادیویی را مخابره نموده یا در حال حاضر مخابره می‌نماید دوم ماهواره‌های واکنشی که دارای تجهیزات مخابره رادیویی نبوده و صرفاً برای استقرار اولیه شان نیازمند دریافت سیگنال‌های رادیویی می‌باشند و تنها در مدار پایین زمین قرار می‌گیرند مانند دو بالن به نام‌های اکو ۱ و اکو ۲ به قطر ۳۰ و ۴۱ متر که به عنوان بازتابنده سیگنال‌های رادیویی و نقشه برداری مورد استفاده قرار گرفتند. این ماهواره‌ها پس از پایان فعالیتشان عملاً پسماند فضایی محسوب می‌شود بنابراین صرف نظر از نوع ماهواره‌ها به موجب ماده ۶ معاهده فضای ماورای جو فعالیت ماهواره‌ها و تأثیرشان بر محیط زیست با مسئولیت و تحت صلاحیت دولتی می‌باشد که پروانه فعالیت فضایی آن را صادر نموده است و براساس ماده ۹ این معاهده در اعطای پروانه‌های فعالیت فضایی باید به منافع سایر دول نیز توجه شده و در مواردی که تداخلات زیانبار بالقوه‌ای وجود داشته باشد که منافع سایر دول را تهدید نماید باید از مشورت و همکاری و هماهنگی بین المللی بویژه با دول ذینفع بهره برد. ماهواره‌های کنشی باید تحت مقررات و رویه‌های ارتباطات رادیویی و اتحادیه ی بین المللی ارتباطات از دور به فعالیت بپردازند و همچنین ماهواره‌های واکنشی به موجب مقررات ملی و بین المللی ثبت اشیاء فضایی به ثبت برسند.

برگرفته از کتاب رساله‌ای در حقوق فضا اثر فرانسیس لیال و پاول ب لارسن ترجمه دکتر سید محمد حسینی انتشارات مجد

معاهدات مالیاتی در حقوق بین الملل

(بخش نهم)

دکتر جلال الدین شیرزاد
وکیل پایه یک دادگستری
عضو مرکز وکلای قوه قضائیه

همانطور که در مبحث «آئین توافق متقابل» (MAP) (Mutual Agreement Procedure) بیان شد، در حال حاضر با وقوع اختلاف مالیاتی میان دولت‌های متعاقد، آنان برای «توجیه تصمیمات مالیاتی ملی ناسازگار» *rationalize inconsistent national tax decisions*.

به روش‌های مبتنی بر معاهده متوسل می‌شوند که بر اساس آن «مقامات ذیصلاح» *competent authorities* هر کشور تلاش می‌کنند تا «تفسیر متناقض معاهده مالیاتی» *inconsistent tax treaty interpretation* را از طریق «توافق متقابل» *mutual agreement* حل و فصل کنند. اکثر معاهدات دوجانبه مالیات بر درآمد دارای زبانی مشابه ماده ۲۵ کنوانسیون مدل OECD هستند. مالیات‌دهندگانی که اقدامات یک یا هر دو دولت را منتج به مالیاتی مغایر با معاهده مالیات بر درآمد می‌دانند، ممکن است این پرونده را به هر یک از دولت‌های متعاقد ارائه دهند. سپس این روند از «ادارات مالیاتی» *tax administrations* دو کشور (مقامات ذیصلاح) می‌خواهد تا به راه حلی برای این مشکل دست یابند. علاوه بر آن، این ماده معمولاً شامل فهرست خاصی از موضوعاتی مانند «تخصیص درآمد و کسورات» *allocation of income and deductions*، «توصیف اقلام درآمد» *characterization of items of income*، «معانی رایج اصطلاحات» *common meanings of terms* و «انتساب درآمد به یک مقر دائم» *attribution of income to a permanent establishment* است که مقامات ذیصلاح ممکن است به آنها رسیدگی کنند.

چنین رویه‌ای تاکنون تنها «رضایت محدودی» *limited satisfaction* را به همراه داشته است، که بخشی از آن به دلیل عدم وجود «انگیزه» *incentive* برای ادارات مالیاتی مربوطه برای دستیابی به توافق است. البته تاخیر هم در این موارد امری مرسوم و رایج است. به نظر می‌رسد «آئین توافق متقابل» *Mutual Agreement process* بین برخی کشورها بهتر از سایر کشورها عمل می‌کند، اگرچه به نظر نمی‌رسد که هیچ کس کاملاً مطمئن باشد که چرا برخی از پرونده‌ها به «دست به سر کردن» منتهی می‌شود، در حالی که برخی دیگر اینطور نیستند. مشکل «مذاکره یا چانه زنی قوی» *horse trading* در بین مراجع ذیصلاح، دغدغه خاص مالیات‌دهندگان است. مقامات ذیصلاح با ده‌ها یا حتی صدها پرونده ممکن است وسوسه شوند که مالیات‌دهنده‌ای را در یک اختلاف به عنوان «ابزار چانه‌زنی» *bargaining chip* در مورد دیگری قربانی کنند.

در مقابل، در داوری، هر «مرجع حل اختلاف» *tribunal* فقط یک پرونده دارد و داوران هر اختلاف را بر اساس «شایستگی‌های خاص آن» *its particular merits* بررسی می‌کنند. معمولاً شکل اصولی‌تری از تصمیم‌گیری از چنین «تمرکز محدود شده» *narrowed focus* ناشی می‌شود. وقتی «نارسایی» *inadequacy* و «ناکارآمدی» *dysfunction* آئین‌های توافق متقابل را به یاد می‌آوریم که این فرآیند کاملاً «اختیاری» *permissive* و «غیرالزام‌آور» *non-binding* است، برایمان تعجب‌آور نیست. زیرا از «دولت‌های متعاقد» *Contracting States* خواسته می‌شود تا برای حل و فصل پرونده‌ها «تلاش» *endeavor* کنند، اما در مورد اینکه در صورت عدم انجام آنها چه اتفاقی می‌افتد چیزی گفته نشده است. به دولت‌ها گفته می‌شود که «می‌توانند» *may* با حل مشکلات در تفسیر معاهده موافقت کنند. به طور خلاصه، مقامات مالیاتی مجازند در عین پیروی

مالیات مضاعف تأثیر می‌گذارد که «فعالیت اقتصادی فرامرزی» *cross border economic activity* را مخدوش می‌کند.

اختلافات مربوط به «قیمت‌گذاری انتقالی» *Transferpricing* احتمالاً در صدر فهرست مناقشات معاهده‌ای است که به «شرکت‌های چندملیتی» *multinationals* مربوط می‌شود. هنگامی که «شرکت‌های وابسته» *affiliated companies* (مانند شرکت مادر و شرکت تابعه) با یکدیگر تجارت می‌کنند، مقامات مالی ممکن است از مالیات‌دهنده بخواهند درآمد اضافی را گزارش کند تا قیمت فروش «معاوضه یا معامله در شرایط متعارف» یا «نرخ حق امتیازی» *royalty rate* را که در یک «معامله قابل قیاس» *comparable transaction* بین «نهادهای غیرمرتبط» *unrelated entities* وجود دارد را منعکس کند. در چنین شرایطی، دیگر شرکت وابسته انتظار «تعدیل مرتبط» *correlative adjustment* را در همان مقدار خواهد داشت. مثلاً، اگر ایالات متحده تشخیص دهد که یک شرکت مادر آمریکایی باید ۸٪ حق امتیاز از شرکت تابعه فرانسوی خود دریافت کند (به جای ۷٪ مشخص شده در «قرارداد مجوز» *license agreement*)، شرکت تابعه از مقامات فرانسه می‌خواهد که ۸٪ کسر نموده و اعطا کنند.

سایر مسائل مالی به غیر از قیمت‌گذاری انتقالی نیز ممکن است منجر به اختلاف نظر بین شرکای تجاری شود. به عنوان مثال، ممکن است در مورد اینکه آیا مالیات‌دهندگان در یک کشور «مقر دائمی» *permanent establishment* در کشور دیگر دارند یا خیر؟ و در این صورت در خصوص میزان درآمد قابل انتساب به آن، احتمال اختلاف نظر وجود دارد. همچنین ممکن است در مورد چگونگی تعیین «محل اقامت مالیات‌دهندگان» *taxpayer's residence*، یا اینکه آیا پرداخت‌ها باید به عنوان حق امتیاز یا خدمات تعیین شوند، اختلاف نظر وجود داشته باشد. از طرف دیگر، یک معاهده ممکن است کسر حق امتیاز را حذف کند، حتی اگر «قانون مالیات داخلی» *domestic tax law* در محل اقامت مالیات‌دهندگان، «اعتبار مالیات خارجی» *foreign tax credit* را فراهم کند تا «مالیات تکلیفی» *withholding tax* را که به اشتباه توسط «کشور منبع» *source country* کسر شده است، را «جذب» *soak up* نماید.

خوب یا بد، هیچ دادگاه فراملی صلاحیت اجباری برای حل چنین موضوعاتی را ندارد. در صورت عدم توافق بین مقامات مالی مربوطه، حل و فصل اختلافات مالی بین‌المللی به «دادگاه‌های ملی» *national courts* واگذار می‌شود که بنا به تعریف فاقد قواعد دادرسی لازم و «بی‌طرفی سیاسی» *political neutrality* برای ترغیب همه طرف‌ها به پذیرش تصمیم آنها هستند. پیامد این موضوع، مجموعه‌ای از تصمیمات اداری و قضایی متناقض است که مانع «برنامه ریزی مالیاتی قابل پیش‌بینی» *predictable tax planning* می‌شود. در تلاش برای «حذف مالیات مضاعف» *eliminate double taxation* در ارتباط با «تعدیل سود» *profit adjustment* بین شرکت‌های مرتبط، «اتحادیه اروپا» *European Union* در سال ۱۹۹۰ «کنوانسیون قیمت‌گذاری انتقالی»

از منافع محدود ملی خود، فقط برای «همکاری بین‌المللی» *international cooperation* در خصوص موضوع «صحبت (بدون عمل)» *lip service* کنند.

با وجود اهداف مالی مشابه، کشورهایی که معاهدات مالیات بر درآمد را منعقد می‌کنند، اغلب زمانی که زبان معاهده را برای یک «مشکل عملی» *practical problem* به کار می‌برند، به نتایج کاملاً متفاوتی می‌رسند. وظیفه حل و فصل اختلاف نظر در مورد «تفسیر معاهده» *treaty interpretation* یا به عهده «دادگاه‌های ملی» *national courts* یا تلاش‌های مشترک «ادارات مالیاتی» *tax administrations* برای حل اختلافات به صورت «داوطلبانه» *voluntary* است. هیچ یک از این دو گزینه «رضایت‌بخش» *satisfactory* نیست. زیرا فرایندهای قضایی اغلب فاقد «بی‌طرفی سیاسی» *political neutrality* بوده و «نتایج متناقضی» *inconsistent results* را به همراه دارد و آئین «توافق متقابل» *mutual agreement* در بین «مقامات مالی ذیصلاح» *competent fiscal authorities* نیز مملو از «تأخیر» *delays* و «عدم اطمینان» *uncertainty* است. در پاسخ، به رفع چنین مشکلی، «محققان» *scholars* و «سازمان‌های غیردولتی» *non-governmental organizations*، «داوری الزام‌آور» *binding arbitration* را به عنوان روشی برای رسیدگی به «اختلافات معاهده مالیات بر درآمد» *income tax treaty disputes* پیشنهاد کرده‌اند. «چشم‌انداز داوری» *prospect of arbitration* می‌تواند ذهن مقامات اداری را از ترس اینکه موضوع به طور کلی از دست آنها برای تصمیم‌گیری توسط یک «هیات حل اختلاف بی‌طرف» *neutral tribunal* خارج شود، برای یافتن یک «راه حل معقول» *sensible solution* متمرکز نماید.

با این حال، تا به امروز، داوری معاهده مالیاتی بیش از «واقعیت» *reality*، فقط یک «آرزو» *aspiration* است و اغلب قربانی تحلیل‌های ناشیانه» *careless analysis* می‌شود. در برخی از معاهدات اجازه به داوری فقط در صورتی داده می‌شود که دو کشور پس از بروز اختلاف، با هم برای ارجاع موضوع به داوری توافق کنند. چنین مقرراتی هرگز اجرایی نمی‌شوند، زیرا وجود تعارض منافع بین دولت‌های متعاقد، اساساً مانع از توافق در هنگام وقوع اختلاف می‌شود. البته آورده‌اند که معاهده مالیاتی جدید اتریش و آلمان، کارکرد داوری اختلافات معاهداتی را بدون مذاکره بیشتر به طرفین تحمیل کرده است، اصلی که در پیشنهادات اخیر «اتاق بازرگانی بین‌المللی» *International Chamber of Commerce* نیز در این مورد دنبال شده است.

۱۰-۳-۲- ماهیت اختلافات معاهده مالیاتی

The Nature of Tax Treaty Disputes

از آنجایی که معاهدات مالیاتی نیز همانند سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی، نیاز به «تفسیر» *interpretation* دارند. هنگامی که کشورهای متعاقد در مورد معنی یا کاربرد مقررات معاهده مالیاتی اختلاف نظر دارند، دیدگاه‌های متفاوت آنها اغلب منجر به بار بیشتر مالیاتی برای مالیات‌دهندگان می‌شود و غالباً بر نوع

Transfer Pricing Convention را تصویب کرد که تقریباً پنج سال بعد اجرایی شد. این کنوانسیون زمانی اعمال می‌شود که سود حاصل از درآمد بیش از یک دولت متعاهد، به دلیل تخصیص میان مالیات‌دهندگان مربوطه، جهت انعکاس «معاملات بی‌شبهه» *arm's length* منظور شود.

مقامات ذیصلاحی که بر اساس آئین توافق متقابل معاهده خود موفق به توافق نمی‌شوند، باید یک «کمیسون مشورتی» *advisory commission* برای «ارائه نظر» *deliver an opinion* در مورد حذف مالیات مضاعف مربوطه ایجاد کنند. تعهد به داوری را نمی‌توان بدون «رضایت» *consent* مالیات‌دهندگان نادیده گرفت. این کمیسیون علاوه بر یک «رئیس» *Chairman* شامل «دو نماینده از هر کشور» *two representatives of each country* (مگر اینکه با توافق کاهش یابد) را شامل می‌شود و «تعداد زوجی» *even number* از «افراد مستقل» *independent persons* که از «فهرست از قبل تهیه شده» *prior list drawn up* توسط دولت‌های متعاهد منصوب می‌شوند.

این که آیا این آئین واقعاً داوری را تشکیل می‌دهد یا خیر جای سوال دارد. این کنوانسیون به مقامات مالیاتی اجازه می‌دهد تا تصمیم کمیسیون را «نادیده» *ignore* بگیرند. ظرف شش ماه پس از تصمیم کمیسیون، مقامات ذیصلاح ممکن است تصمیم به عدول از آن بگیرند. این تصمیم تنها در صورتی لازم‌الاجرا است که مقامات ذیصلاح به نحو دیگری توافق نکنند، زیرا هر دو کشور مختارند که با تصمیم‌گیری برای حل و فصل پرونده به «روشی متفاوت» *different manner* تصمیم‌دهندگان را «نادیده» *disregard* بگیرند.

اگر دولت‌های متعاهد تنها کشورهایی باشند که تحت تأثیر این تصمیم قرار می‌گیرند، «ماهیت غیرالزام آور» *non-binding character* ممکن است اهمیتی نداشته باشد. با این حال، مالیات‌دهندگان سهم بزرگی در «نتیجه داوری» *arbitration's outcome* دارند و ممکن است به خوبی مراقبت کنند تا تصمیم به داوری کاملاً رعایت شود. در هر صورت، این که آیا داوری در یک نوع واحد سیاسی واحد (اتحادیه اروپا) برای رویه‌های بین دو کشور بدون وابستگی «سیاسی» *political* و «فرهنگی» *cultural* مشترک، بتواند کارآمدی مناسبی ارائه دهد یا خیر، مشخص نیست. به همین جهت برای برخی از «ناظران» *observers* تصور اینکه کنوانسیون اروپایی به عنوان «الگویی برای حل اختلافات مالیات بر درآمد» *model for resolution of income tax disputes* بین ایالات متحده و ژاپن عمل کند دشوار است.

گاهی اوقات بین داوری «داوطلبانه» *voluntary* و «غیرداوطلبانه» *non-voluntary* تمایز گمراه کننده‌ای ایجاد می‌شود. البته این اصطلاحات «مشکل‌ساز» *problematic* است، زیرا هر داوری داوطلبانه خواهد بود، چون هر دو کشور باید در مقطعی با این فرآیند موافقت کنند. در عمل، اصطلاح «غیر داوطلبانه» به سادگی به این معنی است که یک توافق غیر قابل فسخ برای داوری قبل از وقوع اختلاف منعقد شده است. چنین تعهدی نیازی به توافق بیشتر طرفین ندارد و داوری ممکن است ادامه یابد. حتی اگر بعداً یکی از طرفین نظر خود را تغییر دهد و ترجیح دهد اختلاف را در دادگاه‌های ملی خود حل و فصل کند. بهتر است چنین داوری را «اجباری» *mandatory* در مقابل «اختیاری» *optional* نامید.

۱۰-۳-۳- ملزومات حل و فصل موثر اختلافات:

Essentials of Effective Dispute Resolution

چهار «عنصر اساسی» *fundamental element* برای «داوری مالیاتی» *tax arbitration* کارآمد هستند. اولاً، دولت‌های متعاهد باید «تعهدات غیرقابل برگشتی» *irrevocable commitments* را برای داوری بپذیرند، نه صرفاً ابراز «نیت خیر» *good intention* که ممکن است از آن عدول کنند. دوم، مودیان مالیاتی باید حق «راه اندازی» *trigger* و «مشارکت» *participate* در داوری را داشته باشند. ثالثاً، نتایج داوری باید «مالیات‌دهندگان» *taxpayers* و «مقامات مالی» *fiscal authorities* را به طور «یکسان» *alike* متعهد کند، با «اثر اعتبار امر مختومه»

res judicata effect در صورتی که در دادرسی‌های اداری یا قضایی ملی مورد اعتراض قرار گیرد. در نهایت، برخی «مکانیسم‌های کنترلی» *control mechanism* باید از «یکپارچگی» *integrity* فرآیند داوری در برابر تصمیمات «نامنظم» *erratic* یا «ناعدالانه» *unfair* دادرسی محافظت کنند.

۱۰-۳-۳-۱- سازوکارها: Mechanics

ایجاد یک سیستم داوری مالیاتی مؤثر مستلزم «تحقیق» *inquiry* در مورد موضوعات در ظاهر پیش یا افتاده مانند «انتصاب داور» *arbitrator appointment*، «صلاحیت» *qualification* و «جبران خسارت»، *compensation* و همچنین «قلمرو» *jurisdiction* و «پروتکل‌های رسیدگی» *hearing protocols* است. این جمله که «شیطان در جزئیات است» در حل اختلاف مالیاتی نیز کمتر از جاهای دیگر نیست. زیرا چارچوب یک دادرسی باید به اندازه کافی «انعطاف پذیر» *flexible* باشد تا هم امکان قضاوت خاص متناسب با هر موضوع اختلاف را فراهم کند و هم ساختار اصولی مورد نیاز برای جلوگیری از کارشکنی «طرف‌های متهم» *recalcitrant parties* در داوری را فراهم کند.

۱۰-۳-۳-۲- کنترل کارکردها: Control Functions

داوری مالیاتی برای اینکه بیشتر برای دعوی قضایی آینده کاربردی باشد، باید همه طرفین را ملزم کند و اقدامات «قضایی» *judicial* و «اداری» *administrative* جایگزین توسط مالیات‌دهندگان و دولت را به طور یکسان لغو کند. برای اینکه دولت‌های ملی با چنین دادرسی الزام‌آوری موافقت کنند، باید «اطمینان» *confident* داشته باشند که «تدابیر دادرسی» *procedural safeguards* برای به حداقل رساندن احتمال صدور «احکام نامنظم» *erratic awards* توسط داوران «خطاکار» *perverse*، «فریبکار» *dishonest* یا «نالایق» *incompetent* وجود دارد.

پذیرفته‌شده‌ترین استانداردها برای ارزیابی یکپارچگی احکام داوری، استانداردهای مندرج در «کنوانسیون داوری سازمان ملل» *United Nations Arbitration Convention* است. وظیفه نظارت بر عهده انجمنی از مقامات قضایی است که از آنها خواسته شده که رای را هنگام پیوست نمودن دارایی‌های مالیات‌دهندگان، در رسیدگی به درخواست «استرداد» *refund* یا «انصراف از دادرسی» *foreclosing proceedings* «مغایر با تصمیم داوران» *inconsistent with the arbitrators' decision* به رسمیت بشناسند.

ممکن است دادگاه‌ها حکمی را که اساساً از «منظر دادرسی» *procedural perspective* دارای نقص است، رد کنند، برای مثال زمانی که داوران از یک طرف فرصت ارائه پرونده خود را نادیده گرفته‌اند یا از حدود مأموریت خود فراتر رفته‌اند. با این حال، کنوانسیون به دادگاه‌ها اجازه نمی‌دهد که داوران را بر اساس ماهیت تصمیم خود «پیش داوری» *second guess* کنند.

۱۰-۳-۳-۳- مرجع انتصاب:

The Appointing Authority

معمولاً آن چیزی که طرفی را که می‌خواهد داوری را به تأخیر بیندازد، خوشحال می‌کند بیشتر از احتمال امید برهم زدن تشکیلات هیات حل اختلاف از طریق «عدم معرفی داور» *failing to nominate an arbitrator* یا «عدم توافق بر سر داور ناظر» *on the presiding arbitrator Disagree* است.

اگر قرار است داوری مالیاتی کارساز باشد، باید یک مرجع انتصابی برای رسیدگی به اختلافات در تشکیل هیات حل اختلاف تعیین شود. هنگامی که یک طرف نتواند نامزدی را در «یک دوره مشخص» *a specified period* انجام دهد، یا اگر نامزدهای طرفین نتوانند یک داور ناظر را انتخاب کنند، انتخاب آنان باید به یک «مرجع منصوب کننده» *appointing authority* سپرده شود.

فهرست اولیه مراجع انتصابی ممکن است شامل دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ)، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)، اتاق بازرگانی بین‌المللی (ICC)، دادگاه

داوری بین‌المللی لندن (LCIA London Court of International Arbitration) و دادگاه دائمی داوری (PCA Permanent Court of Arbitration) باشد. همچنین در تعیین فهرست داوران بالقوه، مرجع منصوب کننده تشویق خواهد شد تا با سایر مؤسسات، از جمله آنهایی که به متخصصان مالیاتی دسترسی دارند، مانند «انجمن بین‌المللی مالی» *International Fiscal Association*، مشورت کند.

به عنوان یک مرجع انتصاب، «دیوان دائمی داوری» (PCA Permanent Court of Arbitration) که بلافاصله پس از جنگ جهانی اول به عنوان یک «دیوان داوری دائمی» *standing arbitral tribunal* در لاهه تأسیس شد، مورد اعتماد اکثر بخش‌های جامعه جهانی است و شهرت سیاسی کمتری نسبت به «دیوان بین‌المللی دادگستری» *International Court of Justice* دارد. PCA که در ابتدا برای داوری دولت به دولت در نظر گرفته شد، قواعدی را برای استفاده در اختلافات مربوط به «اشخاص خصوصی» *private parties* اتخاذ کرده است. در موارد مناسب، PCA می‌تواند مؤسسه‌ای با تخصص مالی مانند OECD یا IFA را برای تعیین وقت تعیین کند. قواعد داوری که توسط سازمان ملل متحد قواعد UNCITRAL تهیه شده است در ماده ۶ قبلاً مقرر می‌دارد که در صورت عدم توافق طرفین، دبیر کل PCA باید یک مرجع منصوب‌کننده را تعیین کند.

۱۰-۳-۴- توافقات اختیاری پس از اختلاف:

Optional Post-dispute Agreements

معاهدات مالیاتی گاهی اوقات به این فکر می‌کنند که طرفین ممکن است بعداً برای داوری موافقت کنند. به عنوان مثال، بند ۵ ماده ۲۵ معاهده مالیات بر درآمد ۱۹۹۱ ایالات متحده و آلمان مقرر می‌دارد: «اگر اختلاف نظر توسط مقامات ذیصلاح قابل حل نباشد، ممکن است در صورت توافق هر دو مقام ذیصلاح، برای داوری ارائه شود». هر چند که چنین «مجوزهایی برای توافق» *authorizations to agree* گامی در مسیر درست است، لیکن پس از بروز اختلاف، ماهیت هر توافقی را آنها ذاتاً غیرقابل اعتماد می‌کنند.

چنین رویکردی «کاربرد عملی» *practical utility* کمی در معاهدات مالیاتی دارد، زیرا تنها «یک امید واهی» *a pious hope* را بیان می‌کنند که دولت‌های متعاهد ممکن است در زمانی تصمیم به داوری در یک اختلاف بگیرند که به لحاظ دشواری توافق طرفین دعوا با هر چیزی، اتکا به توافقات پس از منازعه برای داوری را با ریسک بسیار زیادی مواجه می‌سازد. هنگامی که اختلاف نظرها به اختلافات واضحی تبدیل می‌شوند، یک طرف دعوا معمولاً شک و تردید در مورد تعهد به یک راه حل الزام آور دارد. بنابراین به دلیل نیاز به مذاکره برای هر توافقنامه داوری به صورت موردی، تاخیر در آن اجتناب‌ناپذیر خواهد بود.

توافقات پیش از اختلاف برای ارجاع به داوری بیشترین امید را برای حل «اختلافات معاهده مالیاتی» *tax treaty disputes* دارند. حل و فصل قابل اطمینان اختلافات معاهده مالیاتی، مستلزم تعهد الزام آور قانونی برای داوری اختلافات بالقوه تعیین شده و «پذیرش» *accept* نظر داور به عنوان تصمیم الزام آور است. تنها معاهده‌ای که به نظر می‌رسد این اصل را به رسمیت می‌شناسد، «کنوانسیون جدید مالیات بر درآمد اتریش-آلمان» *new Austro-German Income Tax Convention* است که بر «مقررات قانون اتحادیه اروپا» *provisions of European Union law* که به «دیوان دادگستری اروپا» *European Court of Justice* اجازه می‌دهد تا اختلافات معاهده‌ای بین کشورهای عضو را «تفسیر» *interpret* کند. هر گونه اختلاف مالیاتی که با «آئین‌های توافق متقابل» در مدت سه سال قابل حل نباشد، باید برای حل و فصل به «دیوان دادگستری اروپا» ارجاع شود. همچنین «مؤدی» *taxpayer* می‌تواند با درخواست از «مراجع ذیصلاح» *competent authorities* «داوری را آغاز کند» *initiate arbitration*.

Source: W. Park, William (2002), *Income tax Treaty Arbitration*, Boston University School of law.

حضرت علی (ع):

«آن که کار آخرت خود را درست کند،

خدا کار دنیای او را سامان دهد»

• صاحب امتیاز:
مرکز وکلا کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده
مدیر مسئول: حسن عبدالیان پور
زیر نظر شورای سیاست گذاری
رئیس شورای سیاست گذاری و سردبیر: منصور مظفری
• آدرس: تهران - بلوار نلسون ماندلا،
کوچه گلپایگان ۵۴، تلفن: ۵۵۱۱۱-۲۳۰-۰۲۱
• امور آگهی‌ها و ارتباط با هفته‌نامه:
۰۹۰۲۳۰۵۵۱۲۳
توزیع: موسسه نشر گستر امروز ۶۶۲۸۳۲۴۲
چاپ: صمیم تلفن: ۴۴۵۸۲۸۱۴
hamiedalat99@gmail.com

برگزاری اولین دوره مسابقات کشتی آزاد مرکز

اولین دوره مسابقات کشتی آزاد مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضائیه ۲۰ مهرماه ۱۴۰۲ در استان مرکزی برگزار گردید. در پایان مسابقات به برندگان مدال و جام توسط دکتر عبدالیان پور رئیس مرکز وکلا کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده اهدا گردید.

